

**Інститут Східної Європи
Eastern-European Institute**

Віктор Ідзьо

**Наукові дослідження
на Львівщині в 2009-2019 роках**

Львів, «Видавництво Інституту Східної Європи», 2020р.

**Друкується за рішенням Кафедри українознавства Інституту Східної Європи,
протокол № 1, від 3 січня 2020 року.**

Рецензенти:

Ірша Р. - доктор історичних наук, професор Відділення “Словацько-української культури” Кафедри Українознавства Інституту Східної Європи.

Калакура Я. - доктор історичних наук, професор Кафедри Українознавства Інституту Східної Європи.

Каляндрук Т. - доктор філософії, професор Кафедри Українознавства, заступник директора Інституту Східної Європи.

Кононенко П. - доктор філологічних наук, професор Кафедри Українознавства, Голова Вченої Ради Інституту Східної Європи.

Кононенко Т. - доктор філософських наук, професор Кафедри Українознавства Інституту Східної Європи.

Масарик Я. - доктор історичних наук, доктор філософських наук, завідувач Відділення “Словацько-української культури” Інституту Східної Європи.

Недюха М. - доктор філософських наук, професор Кафедри Українознавства Інституту Східної Європи.

Партико З. - доктор філологічних наук, професор Кафедри Українознавства, Вчений секретар Інституту Східної Європи.

Пасічник Г. - кандидат філологічних наук, професор Кафедри Українознавства, завідувач відділення “Прикладна лінгвістика” Інституту Східної Європи.

Хитрук В. - кандидат філологічних наук, доцент Кафедри Українознавства, завідувач “Карпатського відділення української духовності” Інституту Східної Європи.

Віктор Ідзьо.

**І-29. Наукові дослідження на Львівщині в 2009-2019 роках. Наукове видання.
- Львів, «Видавництво Інституту Східної Європи», 20120. - 82с.**

ISBN 996-70-66-31-8

Наукова праця академіка Академії Наук Вищої Школи України, доктора історичних наук, професора, директора Інституту Східної Європи та завідувача Кафедри Українознавства Віктора Ідзя “Наукові дослідження на Львівщині в 2009-2019 роках” вперше засобами сучасної історичної науки робиться глибокий, фактологічний аналіз письмових, археологічних, лінгвістичних та топографічних джерел, більшість яких, під таким кутом зору вивчають язичницькі та ранньохристиянські пам’ятки на Львівщині.

В основі дослідження лежать наукові експедиції у Львівській області у село Страдч Яворівського району та село Глигнське на Жовківщині за період з 2009 по 2019 роки.

Наукова напрацьована з нагоди **60-ти ліття з Дня Народження (1960-2020рр.)** автора.

З працею можна познайомитися на сайті Інституту Східної Європи -

www.easterneurope.nethouse.ua

ISBN996-70-66-31-8

© Ідзьо В.С., 2020р.

Зміст

Вступ.....	4
-------------------	----------

Стародавний печерний комплекс в селі Страдч Яворівського району Львівської області, його язичницькі та християнські традиції.....	5
--	----------

“Стародавний печерний комплекс в селі Страдч Львівської області, його язичницькі та християнські традиції”. Рецензія доктора філософських наук, професора, академіка АНВШ України на наукову працю доктора історичних наук, професора, академіка АНВШ України Віктора Ідзя.....	26
--	-----------

Стародавнє місто Щекотин та Щекотинська земля в міській інфраструктурі Великої чи Білої Хорватії та Галицького князівства в IX-XIII століттях.....	28
---	-----------

Староскварявська церква архістратига Михаїла як релігійно-мистецька і малярська споруда стародавнього Щекотина - визначна пам'ятка історії та християнської культури Галицької Русі XIII-XIV та XVI-XVIII століть.....	41
---	-----------

Нові наукові дослідження давнього Щекотина.....	55
--	-----------

Рецензії

Українські іконописці XV-XVII століть. Рецензія на працю мистецтвознавця Лева Скопа “Маляр ікони Богородиця - Одигітрія з Мражниці”. - Львів “Логос”, 2009.....	70
--	-----------

Археологічні пам'ятки Львівського музею історії релігії. - Львів “Логос”, 2016р. Рецензія на наукову працю кандидата історичних наук, доцента Вадима Артюха “Археологічні пам'ятки Львівського музею історії релігії”. - Львів “Логос”, 2016.....	77
--	-----------

Висновок.....	80
----------------------	-----------

Вступ

Наукова праця академіка Академії Наук Вищої Школи України, доктора історичних наук, професора, директора Інституту Східної Європи та завідувача Кафедри Українознавства Віктора Ідзя “Наукові дослідження на Львівщині в 2009-2019 роках” вперше засобами сучасної історичної науки робиться глибокий, фактологічний аналіз письмових, археологічних, лінгвістичних та топографічних джерел, більшість яких, під таким кутом зору вивчають стародавній печерний язичницький та ранньохристиянський комплекс в селі Страдч, стародавнє місто Щекотин у Львівській області у 2009-2019 роках.

У праці “Наукові дослідження на Львівщині в 2009-2019 роках” концентрується увага на розвитку язичницьких та християнських традицій на території Львівщини.

На працю “Наукові дослідження на Львівщині в 2009-2019 роках” буде опублікована “Рецензія на наукову статтю доктора історичних наук, професора, академіка Віктора Ідзя “Стародавній печерний комплекс в селі Страдч Яворівського району Львівської області, його язичницькі та християнські традиції” київського вченого, доктора філософських наук, професора, академіка Академії Наук Вищої Школи України Миколи Недюхи, а також авторські рецензії на наукові праці львівських вчених Лева Скопа “Маляр ікони Богородиця – Одигітрія з Мражниці” та кандидата історичних наук, доцента Вадима Артюха “Археологічні пам’ятки Львівського музею історії релігії”, які пов’язані з історією та релігійною культурою Львівщини.

Стародавній печерний комплекс в селі Страдч Яворівського району Львівської області, його язичницькі та християнські традиції.

Вивчення дохристиянських печерних святилищ які переросли у печерні християнські монастирі, як основи суспільно-духовного та релігійного життя Львівщини, являється основним завданням дослідження печерного комплексу в селі Страдч як і питання закономірного розвитку як язичницьких вірувань від кам'яної доби до офіційного прийняття та розвитку християнства в X столітті[3, с.3 - 19; 11, с.6 - 8; с.117 - 130; с.7; с.6; с.34-46].

Проблема вивчення язичницької віри та переростання її у християнство на Львівщині є досить складною, оскільки в цьому регіоні з давніх давен проживали різноманітні європейські народи, які теж внесли значні елементи релігійних вірувань, на домінуюче в цьому регіоні слов'янське, давньоукраїнське населення[4, с. 74 - 104; с.10 - 16; с.29 - 46; с.64 - 75, с.64 - 75].

На нашу думку, таким могутніми релігійними і духовними етносами, що в різні епохи впливали на формування релігійної організації у слов'ян були з багатоступінчатою культовою організацією: фракійці, кельти, готи та інші народи. Римські та кельтські джерела, археологічні старожитності засвідчують, що Кельтська цивілізація у III століття до нашої ери мала великий вплив на культурне та релігійно-духовне життя Прикарпаття та Подністров'я. Релігійна культура кельтів, великим авторитетом в якій користувалися, жерці жерці-друїди, які уособлювали собою як релігійних та політичних діячів: астрологів, поетів, літописців, які також у певній мірі концентрували своєю кастою цю надплемінну політичну і релігійну владу, зуміла в III столітті до нашої ери, внаслідок військово-політичної експансії кельтів, утвердитися й в населення Прикарпаття та Подністров'я[11, с.6 - 8; с.117 - 130; с.7; с.6; с.34-46; 3, с.3 - 19].

Цілком очевидно, що після проникнення кельтів в Прикарпаття та Подністров'я, їх релігійна організація, та її чільники “жерці-друїди”, охоплювали своїми повноваженнями і процеси “релігійного навчання” суспільства Прикарпаття та Подністров'я. Археологічні дослідження в селі Страдч, які розпочаті археологом Ярославом Пастернаком, виявили тут присутність кельтської релігійної культури. Попередньо можна припустити, що печерний комплекс над озером села Страдч розпочав функціонувати в

латенський час, а тобто у III - II ст. до н. е. Власне в цей час він започаткував тут релігійну організацію, яка співставляється по виявлених у 2009-2019 роках старожитностей і ототожнюються з Кельтською цивілізацією Центральної та Західної Європи[4, с. 74 - 104; с.10 - 16; с.29 - 46; с.64 - 75; с.64 - 75; 3, с.3 - 19].

На території села Страдч віднайдені печерні святилища та камені, які мають ритуальні площадки для ідолів. Вони в порівнянні з деякими великими комплексами мають невеликі розміри розміщені в печерах, з явно виявленими побутово-господарськими спорудами. Ці печерні слов'янські капища - святилища, мали вівтарні ями для ритуальних вогнищ і жертвоприношень, та інших культових відправ[3, с.3 - 19].

Археологом Ярославом Пастернаком вперше були проведені в селі Страдч археологічні дослідження які виявили язичницькі культові місця VI-X століть нашої ери та християнські монастирські комплекси XI-XIII століть[16, с.6 - 18; с.118-125; с.97 - 98].

Останні дослідження дають право вважати, що релігійні культові осередки в селі Стрільчів - Страдч зародилися в епоху Кельтської релігійної культури і датуються латенським часом(III - II ст. до н. е.)[9, с.39 - 46; с.29 - 47; с.64 - 75; с.203 - 204; с.117 - 121; с.121 - 135].

На сучасному етапі дослідженнями дохристиянських культових місць в селі Страдч, можна виділити наступні найбільш характерні ознаки пам'яток цього типу. Обов'язковим і найбільш важливим елементом кожного печерного святилища являється спеціально облаштована, як правило круглої, або овальної форми, площадка для ідолів, наявність культових жертовних вівтарів. Важливою, складовою частиною культового печерного комплексу в селі Страдч є житлово-господарські приміщення, які знаходилися на території святилища і відігравали роль жител для служителів культу[2, с.7 - 10; с.130 -138; с.30 - 35].

Слов'янські жерці-волхви, які проживали на території культового комплексу в селі Стрільчів - Страдч, виконували притаманні, як і всі інші народи Центрально-Східної Європи язичницькі обряди. Вони вважали, що все їх життя і добробут залежить від богів, яких вони втілювали в різноманітних образах. Язичницьке населення, що проживало в селі Стрільчів влаштовувало всілякі культові урочистості в честь богів, яким здійснювали богослуження де приносили жертви[3, с.3 - 19].

Культові місця слов'ян-язичників згадуються на сторінках письмових джерел. В літописах їм присвячено значне місце в контексті боротьби християнства з язичництвом. Джерела називають святилища “храмы идольски, капища, требища”. Особливо про них згадується в час запровадження християнства. Князь Володимир дає наказ: “храмы идольские и требища всюдураскопа и сокруши”[15, с.4 - 5].

З цього приводу Київський літопис під 992 роком наголошує “и приде к Новгороду архиепископ Яким и требища розорил и Перуна посече”[18, с.33]. Досліджений археологічно - пошуково печерний комплекс в селі Страдч, як засвідчують досліджені джерела з аналогічного печерного комплексу “Монастир” біля Галича, дають право наголошувати, що жертovníки - требища могли розміщуватися в центрі печерного комплексу[1, с.13 - 15; с.176 - 179; с.48 - 55].

Таким чином на передодні прийняття християнства, як бачимо із археологічно-пошукових досліджень в селі Страдч, функціонували багато чисельні печерні святилища в яких вшановували ідолів: Хорса, Даждьбога, Стрибога та інших, створювались культові жертвоприношення, що відповідає з даними археологічних досліджень археолога Ярослав Пастернака [5, с.11 - 28; с. 6 - 18; с.17 - 23; с.3 - 8; с.86 - 89; с.130 - 138; с.23 - 31; с.7 - 10; с.30 - 35; с.19 - 22].

Археолог Б. Тимошук, виділяє в окрему локальну групу печерні язичницькі святилища та ранньо-християнські печерні храми Прикарпаття і Подністров'я, де розміщувались скульптури головних язичницьких та християнських божеств, які потрібно вивчати[17, с.54 -55, с. 145 - 148].

В дослідження можемо наголосити, що печерні святилища в селі Страж, це ритуальні капища мають свої чітко виражені специфічні риси, що дає можливість виділити їх серед інших культових святилищ, які належать іншим етносам. Незалежно до якого етнічної групи вони відносяться, ці печерні пам'ятки, вони засвідчують про те, що на території Східної Європи існував звичай поклоніння язичницьким богам. Пізніше ці печерні язичницькі культурні центри були перетворені християнськими місіонерами в ранньо-християнські монастирі[6, с.96 - 100; с.103 - 107; с.57 - 63; с.44 - 50; с.16 - 22; с.469 - 478].

Що стосується печерних святилищ Прикарпаття і Подністров'я, таких як “Монастир” біля Галича, то воно розміщене як і

стрільчанські святилища у печерах. Датувати ці печерні язичницькі святилища, що переросли у християнські центри, можна починаючи з III до нашої ери до X-XIII століття нашої ери. Слід наголосити, що їх раннє датування залишається відкритим[1, с.13 - 15; с.176 - 179; с.48 - 55].

Археологічні і топонімічні свідчення дають право наголошувати, що печерний комплекс в селі Стрільчів-Страдч належав у VII-X століттях язичникам слов'янам - хорватам, оскільки це їх територія проживання, як і державно-релігійна система Велика чи Біла Хорватія, яка найдовше зберігала язичницьку релігію. Після війни 992-993 років християнської Русі з язичницькою Білою Хорватією і перемогою першої, пройшов процес християнізації, згідно якого, майже всі язичницькі печерні святилища були знищені. Як засвідчує літопис, Володимир Святославович: "повеле рубити церкви и поставляти по местам и деже стояко кумиры". Таким чином, як засвідчують письмові та археологічні джерела, київські князі проводили християнізацію Прикарпаття та Подністров'я насильницькими методами. Власне в цей час монахами Києво-Печерської Лаври було проведено і християнізацію печерного комплексу в селі Стрільців[7, с.191- 194; с.32 - 39; 3, с.3 - 19].

Дослідження печерного культового комплексу в селі Стрільчів-Страдч, про який згадується в легендах та літописах, як "капища, святилища, требища" збагачують нашу уяву про світогляд, вірування і обряди давнього язичницького населення Прикарпаття та Подністров'я, а також вказують на витoki дохристиянської культури на території Центрально-Східної Європи[3, с.3 - 19].

За свідченнями місцевих легенд, які передаються з покоління в покоління, княжі стрільці з стародавнього галицького міста Городок, які вибралися на полювання вирішили оглянути округу. Вони побачили гору та печери над озером повного риби. Поверх гори княжі стрільці побачили оселі в яких жили вільні люди, що корчували тут ліси під землеробство. Княжі стрільці, які були першовідкривачами цього села і сповістили про нього в Городок князю згодо назвали його Стрілки, Стрілків, Стрільців. Слід наголосити, що за свідченнями наукових розвідок вчених В. Залеського та І. Крип'якевича територія навколо Стрільчицьких печер та озера з давніх часів вкрита мережею стародавніх городищ та стародавніх укріплень, які сьогодні потребують ретельного дослідження археологів. Територія функціонування стрічицького

як язичницького так і в подальшому християнського печерного комплексу, стоїть на шляху південного Розточчя, яка з'єднував собою стародавні як політичні так і релігійно-християнські центри, такі як Перемишль, Белз, Звенигород, Галич[3, с.3 - 19].

Слід наголосити, що археологічно-пошукові роботи в селі, яке відоме з X-XI століть, як Стрілки, Стрілків, Стрільців, а з другої половини XIII століття, як Страдч, що розміщується лісах понад величним озером, розпочались автором цього дослідження у 2009 - 2015 роках. Згідно зібраних пошуковим методом, за п'ять сезонів наукових досліджень, свідчень археологічних джерел, передусім кераміки, стало зрозуміло, що воно активно функціонувало вже у велику слов'яно-українську епоху V-X століть[10, с.5 - 18; с.5 - 34; 3, с.3 - 19; 11, с.6 - 8; с.117 - 130; с.7; с.6; с.34-46; 3, с.3 - 19].

Слід наголосити, що стрільчанські печери лежать в околиці стародавнього міста Городок. Археологічно-пошукові дослідження у 2009 - 2019 роках дають підстави наголошувати, що стрільчанські печери як осередок великого культового призначення активно функціонували ще в язичницьку епоху починаючи з III - II століть до нашої ери[11, с.6 - 8; с.117 - 130; с.7; с.6; с.34-46; 3, с.3 - 19].

Св. 1. Печера 1.

Св. 2. Печера 2.

Св. 3. Печера 3.

Св. 4. Багатоголовий ідол з печери в селі Страдч (Україна).

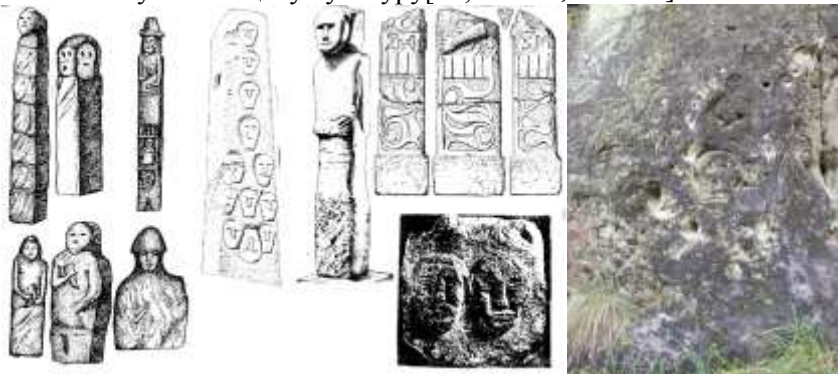

Св. 5. Етремонтська стела (Франція).

Відповідність язичницьких голів з кельтського скельного комплексу в Етримонті (Франція) відносно аналогічного комплексу голів з скельно-печерного комплексу в селі Страдч, що на печері №4, не викликає сумніву, зокрема у київського дослідника цієї проблеми директора центру Космології КПІ Г. Гриценка. Етримонтські і Страдчівські культові голови відносяться до кельтської релігійної культури і датуються Г. Гриценком - III - II століттями до нашої ери[14, с.117 - 121; с.151 - 153; с.27 - 31; с.18 - 22; с.23 - 24; с.203 - 204].

Отже, наскельні малюнки на печері №4 (голови) печерного комплексу в селі Страдч, що дуже схожі, можна стверджувати тотожні, з аналогічними культовими малюнками та культовими скульптурами кельтської релігійної організації, зокрема в Етримонті, що в Франції[11, с.6 - 8; с.117 - 130; с.7; с.6; с.34-46].

Все це дає право припустити, що Кельтська релігійна культура, яка функціонувала в Західних областях України, починаючи з III століття до нашої ери внаслідок розвитку переросла в кельтослов'янську і в подальшому в VI-X століттях нашої ери, слов'янську язичницьку культуру[12,с.3 - 45; с.4 - 18].

Св. 6. Кельтський язичницький багатоголовий ідол з печери №4 в селі Страдч Яворівського району Львівської області.

Св. 7. Кельтські язичницькі ідоли Західної, Центральної та Східної Європи.

Слід наголосити, що в селі Страдч Яворівського району Львівської області зафіксовані і ритуальні камені цієї епохи на яких приносились жертвоприношення чи проводились релігійні культові ритуали язичників[11, с.6 - 8; с.117 - 130; с.7; с.6; с.34-46].

Св. 8. Ритуальний камінь язичників та ранніх християн в с. Страдч Яворівського району Львівської області.

Св. 9. Ритуальна криниця язичників та ранніх християн в с. Страдч Яворівського району Львівської області.

Тут же є освячена християнами криниця давніх українців-язичників[11, с.6 - 8; с.117- 30; с.7; с.6; 3, с.3-19; с.34-46].

Св. 10. Переростання язичницьких культових каменів поклоніння в християнські символи віри в печерно-релігійному язичницькому та християнському комплексі в селі Страдч Яворівського району Львівської області.

Про переростання язичницького культового центру і заміну його християнськими релігійними символами яскраво засвідчує християнський печерний комплекс в селі Страдч, який датується Х-ХІІІ століттями[11, с.6 - 8; с.117-130; с.7; с.6; с.34-46].

Страдчанський печерний монастирський комплекс Х-ХІІІ століть з язичницькими символами в середині, за свідченнями дослідника страдницьких печер В. Залеського, на якого опирається в своїй науковій розвідці академік І. Крип'якевич, дає право наголошувати, що: "перші монахи-християни, які витіснили з страдницьких печер язичників - волхвів, поселилися тут у другій половині ХІ століття. Це були ченці з християнської столиці Русі-України, з Києво-Печерської Лаври. Власне вони попрацювали над створенням християнського печерного монастиря з церквою облаштування якого завершилося наприкінці ХІ століття"[3, с.3 - 19]. За свідченнями о. Н. Вояковського, що був парохом села у 1939 році, він запросив для наукового вивчення релігійного

печерного комплексу в селі Страдч, видатного українського археолога Ярослава Пастернака. Вчений Я. Пастернак за два роки археологічних розкопок виявив різновіковий археологічний матеріал в печерах Страдча. На жаль археологічні розкопки були припинені через початок II Світової війни. Виявлений археологічний матеріал в печерах Страдча дав змогу засвідчити функціонування у V-X століттях нашої ери язичницького культового центру, а з другої половини XI століття до першої половини XIII століття - християнського монастиря[3, с.3-19].

Археологічні дослідження з печерного комплексу в селі Страдч дали змогу зробити висновок, що Печерний монастир в селі Стрільців (Страдч) був одним із найбільших відомим печерним християнським монастирем а епоху Української держави XI - XIII століть, який ототожнюється з відомим з літопису печерним монастирем “Домажировими печерами”, авторитет ченців якого був відомий у всій Русі-Україні. Ось що про це говорить літопис. В Галичині князя Ростислава Михаїловича чернігівського підтримувало все галицьке боярство із поміж них великий галицький боярин, власник міста Городка, Володислав: “І прийшовши князь пішов на поклоніння до города ”Печери Домажирової”. Місцеві інтелектуали, зокрема Н. Вояковський, вважав, що сусіднє село Домажир, що знаходиться в декількох кілометрів від села Страдча, цілком можливо у ті далекі часи мало якесь відношення до славного на всю Русь-Україну християнського печерного монастиря, який був заснований вихідцями, монахами з Києво-Печерської Лаври і функціонував за його статутом. Сьогодні вже важко це доконано стверджувати, оскільки Страдчанський печерний монастирський комплекс був знищений монголо-татарами, які всіх жителів села, що сховалися в ньому та монахів подушили димом в печерах монастиря, які і поховані поряд з входом у печерний комплекс[3, с.3 - 19].

Тільки подальші археологічні дослідження проллють світло на розвиток та упадок цієї унікальної, як язичницької так і християнської пам’ятки. У 2009 - 2019 роках було досліджено, що у печерному монастирі в епоху XI-XIII століть були штучно видовбані ритуально-культові приміщення. В печерному комплексі “Страдницька гора” в кімнатах - гротах можна ідентифікувати монастирську церкву та приміщення для проживання монахів XI-XIII століть. На стінах проглядаються написи церковно-слов’янською мовою і дві вирізьблені в камені

ікони які були зафіксовані археологом Ярославом Пастернаком. Про ці ж кам'яні ікони згадує у своїй публікації вказуючи, що вони не збереглися і священник М. Вояковський[3, с.3 - 19].

Слід наголосити, що попереднє обстеження печерного комплексу у 2009-2019 роках дало можливість автору даного дослідження виявити і язичницькі символи, які приблизно можна датувати починаючи з III ст. до н. е. які ототожнюються з Кельтською релігійною культурою та кельтською символікою Центральної та Західної Європи цієї епохи[13, с.4 - 18; с.74 - 109; с.10 - 16; с.39 - 46; с.29 - 47; с.64 - 75; с.181 - 187; с.121 - 135].

Св. 11. Печерний християнський комплекс “Монастир” на річці Бистриця біля давнього міста Галича.

Св. 12. Страдчанський печерний комплекс в Львівській обл.

За своєю унікальністю ця пам'ятка має аналог з раніше дослідженим, автором цієї праці, на притоці Дністра, ріці Бистриці, печерним язичницьким, а у подальшому, християнським монастирем, що поблизу стародавнього Галича, яка відома історичній науці під назвою “Монастир”, наскельні зображення якого, як всередині так і зверху, ще потребують подальшого дослідження[1, с.13 - 15; с.176 - 179; с.48 - 55; [11, с.6 - 8; с.117 - 130; с.7; с.6; с.34-46].

У висновок наголошу, що сьогодні Страдчанський печерний язичницький комплекс III-II століть до нашої ери - II-IX століття нашої ери, християнський монастирський комплекс X-XIII століть нашої ери - є місцем чисельних прощ, віруючих, паломників християн з усієї України, Європи та світу[4,с. 74 - 104; с.10 - 16; с.29 - 46; с.64 -75; с.64-75; 3, с.3 - 19; 8, с.49-54; 3, с.3 - 19].

Св. 13. Хресна дорога в селі Страдч Яворівського району Львівської області.

Завданням сучасної Української держави та українських християнських конфесій є його цілісне збереження для подальшого наукового, в першу чергу, археологічного дослідження[11, с.6 - 8; с.117 - 130; с.7; с.6; с.34-46].

Список використаних джерел та літератури:

1.Артюх В., Ідзьо В. Скульна культова пам'ятка "Монастир". Історія релігій в Україні. Праці X Міжнародної наукової конференції. - Львів, 2000.

Ідзьо В.С. Історія вивчення скельних культових пам'яток на притоках Дністра на прикладі культової пам'ятки "Монастир", що між Івано-Франківськом та Галичем біля ріки Бистриця навпроти сіл Ямниця та Сілець. (порівняльний аналіз досліджень вчених XIX-XX століть). Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2003. - Т.VII.

Ідзьо Віктор. Історія вивчення скельних культових пам'яток на притоках Дністра на прикладі культової пам'ятки "Монастир", що між Івано - Франківськом та Галичем біля ріки Бистриця навпроти сіл Ямниця та Сілець (порівняльний аналіз досліджень вчених XIX-XX століть). Історія релігій в Україні. Матеріали XIV - ї Міжнародної Наукової Конференції. Львів 11-14 травня 2004 р. - Львів "Логос", 2004.

2.Артюх В., Ідзьо В. Археологічні дослідження на середньому Дністрі в контексті вивчення проблеми переходу від язичництва до християнства. Історія релігій в Україні. Праці XI Міжнародної наукової конференції (Львів, 16-19 травня 2001 року). - Львів "Логос", 2001.

Идзьо В.С., Артюх В.С. Археологические исследования на Среднем Днестре в контексте изучения перехода от язычества к христианству на Евразийском континенте (май-сентябрь 2000 г.). Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2002. - Т.III.

Артюх В., Ідзьо В. Ранньохристиянські старожитності на прикладі останніх досліджень в Західних областях України. Історія релігій в Україні. Праці XII - ї Міжнародної Наукової Конференції (Львів, 20 - 24 травня 2002 року). - Книга I.- Львів "Логос", 2002.

3.Боровець Зиновій. Історія Страдча, церкви і печер. В кн.: Страдч - свідок мучеництва. - Львів - Страдч, 2007.

4.Ідзьо В. Роль кельтської цивілізації в еволюційному процесі населення Західної, Центральної та Східної Європи. Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2003. - Т.IV.

Ідзьо В. Роль Кельтської цивілізації в еволюційному процесі та релігійному розвитку населення Східної Європи. Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2005. - Т.IX.

Ідзьо В. Кельтська релігійна культура та духовність на території України (IV-III ст. до н.е. II-III ст. н. е.). Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2005. - Т.IX.

Ідзьо Віктор. Роль Кельтської цивілізації в еволюційному процесі та релігійному розвитку населення Східної Європи. Українознавець. - Львів, 2006. - Ч.II.

Ідзьо Віктор. Кельтська релігійна культура та духовність на території України (IV-III ст. до н. е. - II-III ст. н. е.). Історія релігій в Україні. Науковий щорічник 2006 рік. - Книга I. - Львів "Логос", 2006.

5.Ідзьо В. Зародження, становлення та кристалізація християнства на території Галичини (III - XIII ст.). Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2006. - Т.X.

Пастернак Я. Початки християнства в археологічних пам'ятках. - Львів "Нова Зоря", 1935. - Ч. 20.

Ідзьо В. Зародження становлення та кристалізація християнства на території Подністров'я. Мультинаціональна культурно - історична спадщина Наддністрянщини. - Івано-Франківськ. Лілея - НВ., 2001.

Ідзьо Віктор. Ретроспективний аналіз джерел з питань розвитку українського християнства в IX - XI століттях. Мандрівець. - Тернопіль, 2002. - №1.

Ідзьо В.С., Артюх В.С. Утвердження християнства на Прикарпатті та Подністров'ї. Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2002. - Т.II.

Идзьо В.С., Артюх В.С. Археологические исследования на Среднем Днестре в контексте изучения перехода от язычества к христианству на Евразийском континенте (май-сентябрь 2000 г.). Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2002. - Т.III.

Ідзьо В.С., Артюх В.С. Зародження та становлення християнства на Прикарпатті та Подністров'ї. Науковий Вісник Дрогобицького педінституту. - Дрогобич, 2000.

Артюх В., Ідзьо В. Археологічні дослідження на середньому Дністрі в контексті вивчення проблеми переходу від язичництва до християнства. Історія релігій в Україні. Праці XI Міжнародної наукової конференції (Львів, 16-19 травня 2001 року). - Львів "Логос", 2001.

Артюх В., Ідзьо В. Ранняхристиянські старожитності на прикладі останніх досліджень в Західних областях України. Історія релігій в

- Україні. Праці XII - ї Міжнародної Наукової Конференції (Львів, 20 - 24 травня 2002 року). - Книга I.- Львів "Логос", 2002.
- Артюх Вадим, Ідзьо Віктор. Ранньохристиянські старожитності на прикладі останніх досліджень на Прикарпатті. Краєзнавець Прикарпаття. - Івано-Франківськ, 2003. - №1.
- 6.Ідзьо В.С. Становлення монастирів та монашества в Україні - Русі в X-XIII ст. Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2002. - Т.II.
- Ідзьо В.С. Християнська медицина та монахи - лікарі стародавньої України - Русі (X-XII ст.). Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2002. - Т.II.
- Ідзьо В.С. Становлення монастирів та монашества в Україні - Русі в X - XIII століттях. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (25 червня 2004 року). - МАУП. - Львів, 2004.
- Ідзьо. В. Становлення монастирів, чернецтва, християнської медицини та ченців - лікарів у стародавній Україні - Русі в X - XIII століттях. Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2006. - Т.X.
- Ідзьо Віктор. Становлення монастирів, чернецтва, християнської медицини та ченців-лікарів у стародавній Україні - Русі в X - XIII століттях. - Українознавець. - Львів, 2007. - Ч.V.
- Ідзьо Віктор. Становлення монастирів, чернецтва, християнської медицини та ченців-лікарів у стародавній Україні - Русі в X - XIII століттях. Історія релігій в Україні. Науковий щорічник 2007 рік. Книга I. - Львів "Логос", 2007.
- 7.Ідзьо В.С. Релігійні напрямки кристалізації християнства в Україні - Русі в останній чверті X і до кінця XIII століття. Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2001. - Т.I.
- Ідзьо В.С.Розвиток християнства (східного і західного) в контексті функціонування язичництва в Україні-Русі в IX-XIII століттях та його культурно - мистецькі аспекти. - Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2003. Т.VII.
- 8.Ідзьо Віктор. Українська держава в IX - XIII століттях. - Львів "Сполом", 2004. - 416 с.
- 9.Ідзьо В. Кельтська релігійна культура та духовність на території України (IV - III ст. до н. е. II - III ст. н. е.). Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2005. - Т.IX.
- Ідзьо Віктор. Роль Кельтської цивілізації в еволюційному процесі та релігійному розвитку населення Східної Європи. - "Українознавець". - Львів, 2006. - Ч.II.

Ідзьо Віктор. Кельтська релігійна культура та духовність на території України (IV - III ст. до н. е. - II - III ст. н. е.). Історія релігій в Україні. Науковий щорічник 2006 рік. - Книга I. - Львів "Логос", 2006.

Ідзьо В.С., Марченко Г.Ю. До проблеми духовної культури Південно - Східної Європи в кінці I тис. до н.е. - початку I тис. н. е. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 1997 - Т.I. - №6.

Марченко Г., Ідзьо В. До проблеми кельтсько - слов'янської духовної культури Східної Європи. Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2003. - Т. IV.

Ідзьо В. Кельтська релігійна культура та духовність на території України(IV-III ст. до н. е. - II-III ст. н. е.). Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2003. - Т.IV.

10.Ідзьо Віктор. Ранньослов'янське суспільство і ранньослов'янська державність. Зародження і становлення християнства на території України. Видання II доповне і перероблене. - Львів "Сполом", 2004. - 288с.

Ідзьо Віктор. Релігійна культура Європи і зародження, становлення та розвиток християнства в Україні". - Львів "Ліга - Прес", 2007. - 317 с.

11.Ідзьо В., Артюх В. Проблема вивчення язичницьких святилищ слов'янського населення Українських Карпат і басейну Дністра (1998 - 2008). Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2008. - Т.XIV.

Ідзьо Віктор. Стародавний печерний комплекс в селі Страдч Львівської області, його язичницькі та християнські традиції. Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2011. - Т. XVI.

Ідзьо Віктор. Язичницькі та християнські традиції стародавній печерний комплекс в селі Страдч Львівської області. - Газета громадської організації "Львівське Ставропігіївське Братство". - Львів, січень 2013р. - Число I.

Ідзьо Віктор. Язичницькі та християнські традиції стародавній печерний комплекс в селі Страдч Львівської області. - Газета громадської організації "Львівське Ставропігіївське Братство". - Львів, лютий 2013р. - Число II.

Ідзьо Віктор. Стародавний печерний комплекс в селі Страдч Львівської області, його язичницькі та християнські традиції. "Українознавець". - Львів, 2018. - Ч.XVIII.

- 12.Ідзьо Віктор. Галицька держава - процеси етнотворення і становлення (III-XII ст). - Львів "Камула", 2005.- 351с.
- Ідзьо Віктор. Кельтська цивілізація на території України. - Львів "Сполом", 2002. - 343с.
- 13.Ідзьо Віктор. Кельтська цивілізація на території України. - Львів "Сполом", 2002. - 343с.
- Ідзьо В. Роль кельтської цивілізації в еволюційному процесі населення Західної, Центральної та Східної Європи. Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2003. - Т.IV.
- Ідзьо В.Роль Кельтської цивілізації в еволюційному процесі та релігійному розвитку населення Східної Європи. Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2005. - Т.IX.
- Ідзьо В. Кельтська релігійна культура та духовність на території України (IV-III ст. до н. е. II-III ст. н. е.). Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2005. - Т.IX.
- Ідзьо Віктор. Роль Кельтської цивілізації в еволюційному процесі та релігійному розвитку населення Східної Європи. - "Українознавець". - Львів, 2006. - Ч.II.
- Ідзьо Віктор. Кельтська релігійна культура та духовність на території України (IV - III ст. до н. е. - II - III ст. н. е.). Історія релігій в Україні. Науковий щорічник 2006 рік. - Книга I. - Львів "Логос", 2006.
- Ідзьо В.С, Артюх В.С. Східне Прикарпаття в Латенський час Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2001. - Т.V.
- Ідзьо В. Кельтська релігійна культура та духовність на території України(IV-III ст. до н. е. - II-III ст. н. е.). Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2003. - Т.IV.
- 14.Марченко Г., Ідзьо В. До проблеми кельтсько - слов'янської духовної культури Східної Європи. Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2003. - Т. IV.
- Марченко Г.Ю., Ідзьо В.С. До проблеми духовної культури Південно-Східної Європи в кінці I тис. до н. е. - початку I тис. н.е. Перевал. - Івано - Франківськ, 2000. - №1.
- Марченко Г.Ю., Ідзьо В.С. До проблеми духовної культури Південно - Східної Європи в кінці I тис. до н. е. - початку I тис. н. е. Історія релігій в Україні. Праці X Міжнародної наукової конференції. - Львів, 2000.
- Марченко Г.Ю., Ідзьо В.С. До проблеми кельтсько-слов'янської духовної культури Східної Європи. Історія релігій в Україні. Праці

- ХІІІ - і Міжнародної Наукової Конференції (Львів, 20-22 травня 2003 року). - Додаток. - Львів "Логос", 2003.
- Марченко Геннадій, Ідзьо Віктор. До проблеми кельтсько - слов'янської духовної культури Прикарпаття. Краєзнавець Прикарпаття. - Івано - Франківськ, 2003. - №1.
- Ідзьо В.С., Марченко Г.Ю. До проблеми духовної культури Південно-Східної Європи в кінці I тис. до н. е. - початку I тис. н. е. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 1997 - Т.І. - №6.
- 15.Память и похвала Владимиру и его житие. Записки АН по историко-филологическому отделению. - Спб., 1897. - Т.І.
- 16.Пастернак Я. Початки християнства в археологічних пам'ятках. - Львів "Нова Зоря", 1935. - Ч. 20.
- Артюх В., Ідзьо В. Возникновение християнства в Западной Украине в первых веках н. э. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2010. - Т. XVI.
- Ідзьо Віктор. Ранньослов'янське суспільство і ранньослов'янська державність та зародження і становлення християнства на території України. Львів "Агенція Релігійної Інформації", 2001. - 288с.
- 17.Тимошук Б.А. Раннеславянская община VI-X веков н. э. - М., 1990.
- 18.Фамицын А.С. Божества древних славян. - Спб.,1884.

Viktor Idzo

Ansient cave complex in Stradch village of Lviv region. Christianity and ensient tradition

The vork was aimed to study ancient cave complex in Stradch village of Lviv region.

Investigation ancient cave sacret complex are consideret. There werealet the features of christianity church.

Микола Недюха

Рецензія на наукову працю доктора історичних наук, професора, академіка Віктора Ідзя “Стародавній печерний комплекс в селі Страдч Яворівського району Львівської області, його язичницькі та християнські традиції”.

Наукова стаття доктора історичних наук, професора, академіка Академії Наук Вищої Школи України Віктора Ідзя “Стародавній печерний комплекс в селі Страдч Яворівського району Львівської області, його язичницькі та християнські традиції”, завідувача Кафедрою Українознавства, директора Інституту Східної Європи з’ясовує перспективну і водночас актуальну для подальшого дослідження тему релігійних вірувань стародавнього населення Галичини в контексті переходу від язичництва до християнства.

Слід наголосити, що наукова стаття доктора історичних наук, професора, академіка АНВШ України Віктора Ідзя “Стародавній печерний комплекс в селі Страдч Яворівського району Львівської області, його язичницькі та християнські традиції” своїми узагальнюючими положеннями строго виконана до вимог сучасної історичної та філософської науки і на великій кількості сукупності яскравих прикладів, вірно характеризує процеси розвитку язичництва та раннього християнства стародавньої Галичини в контексті переходу від язичництва до християнства на прикладі стародавнього печерного комплексу в селі Страдч Яворівського району Львівської області, всесторонньо розкриваючи його язичницькі та християнські традиції.

Вчений, філософськи осмислюючи апробований матеріал, робить уклін в з’ясуванні проблеми на археологічну джерельну базу, яку охарактеризував на матеріалах власних досліджень з 2009 по 2019 роки, що робить його дослідження досконалим в контексті з’ясування апробованої теми. На великій кількості джерел та використаної літератури, автор розкриває історію з’ясування вченими язичницької епохи на території стародавньої Галичини.

В контексті апробації джерел, вчений подає конкретні археологічні релігійні культури від епохи Латена до зародження та становлення християнства, характеризуючи весь цивілізаційний процес, що дає право наполягати на подальшому вивченні автром апробованих релігійних процесів на території Галичини, на прикладі стародавнього печерного комплексу в селі Страдч

Яворівськог району Львівської області. Дослідник показує еволюцію релігійних вірувань на території села Страдч Яворівського району Львівської області, його язичницькі та християнські традиції, зокрема через призму розвитку Кельтської релігійної культури.

На джерельних прикладах, доктор історичних наук, професор, академік АНВШ України Віктор Ідзьо ототожнює релігійну культуру села Страдч Яворівського району Львівської області з археологічними культурами та старожитностями з Етримонту, що у Франції, та інших регіонів Прикарпаття та Подністров'я, зокрема з печерним комплексом біля давнього Галича - "Монастир". Вчений вірно розвиває теорію та методику вивчення релігійних вірувань, що робить його дослідження актуальним при вивченні цієї проблеми в наш час.

В подальшому характеризуючи епоху переходу від язичництва до християнства на території Галичини, вчений Віктор Ідзьо розробляє власну теорію і методику "релігійних вірувань стародавнього населення Галичини в контексті переходу від язичництва до християнства", яку раніше сконцентрував у своїх кандидатській та докторській дисертаціях.

Слід наголосити, що наукова праця, насичена джерелами, які розкривають та доповнюють попередні наукові досягнення вченого, Віктора Ідзьо в Україні в останній чверті XX століття та у першому десятилітті XXI століття, які він раніше апробував в фахових виданнях, що бачимо із списку використаних джерел та літератури. Слід наголосити, що наукова стаття доктора історичних наук, академіка Віктора Святославовича Ідзя "Стародавній печерний комплекс в селі Страдч Яворівського району Львівської області, його язичницькі та християнські традиції" має добре продуману чітку структуру, що відповідає поставленим завданням наукового дослідження і дає право рецензенту оцінювати дану статтю, як наукове відкриття.

Таким чином наукове відкриття яке сконцентроване в статті "Стародавній печерний комплекс в селі Страдч Яворівського району Львівської області, його язичницькі та християнські традиції" стане в нагоді всім хто займається аналогічними дослідженнями в інших містах та регіонах не тільки України але й Європи.

Стародавнє місто Щекотин та Щекотинська земля в міській інфраструктурі Великої - Білої Хорватії та Галицького князівства в IX-XIII століттях.

Місто Щекотин та Щекотинська земля належать до одних із найстародавніших українських населених міст та земель стародавньої Галичини[2,с.8-9;с.12-25; с.34-41;с.115-120;с.86-124].

Усі хто побував на історично мій території давнього міста Щекотина і відчув його праісторичний подих сивої галицької давнини, яка овіяна давніми легендами, сказаннями та літописними свідченнями, зразу зацікавиться його історичною роллю в міській інфраструктурі Великої Білої Хорватії[3,с.107-126;с.107-126;с.4-190], в подальшому Галицького князівства IX-XIII століть[5,с.10-400; 4-340; с.12-396].

Стародавнє місто Щекотин розташоване на горі біля вкритого горбистими пасмами, прадавнім лісом, відомого з більш пізнішої наукової літератури означення, як Розточчя[4,с.72-78;с.258-275].

Поряд стародавній культовий, спочатку язичницький, як вважає археолог Вадим Артюх, а в подальшому християнський, знаменитий Крехівський християнський монастир закладений отцями Василями. Біля стародавнього міста Щекотина розкинулися ліси та узгір'я, озера з чистою питною водою, які здавна притягували сюди людей, що заселили Щекотинський край, очевидно з Перемишльського регіону, який гуртувався біля свого регіонального центру, городища Щекотин[6,с.-38].

Археологічні джерела засвідчують, що на території Щекотинської землі люди заселились ще в 40-12 тисяч років до нашої ери, про що засвідчують доісторичні знаряддя праці: скребки, ножі доби кам'яного віку(палеоліту), які виявив мій вчитель з археології, львівський археолог Леонід Мацкевий, біля одного із схилів гори Мацівки[3,с.107-126;с.107-126;с.4-190].

Подальший розвиток людського життя на території Щекотинської землі нам подають археологічні старожитності доби міді та бронзи, які датуються VI-II тисячоліттями до нашої ери. Власне в цей час на території Щекотинської землі формуються перші паростки цивілізації[7,с.45-76].

Виявлені старожитності вченими Львівського національного університету, зокрема археологом Романом Чайкою: крем'яний серп для збирання врожаю, бойові сокири та спис, ножі фрагменти ліпного посуду, добре збережений бронзовий кельт[10,с.91-100].

Тут, за свідченнями львівських вчених Р.Чайки, В.Артюха та інших, виникає поселення, яке датується епохою раннього заліза. Час його активного функціонування припадає на VII століття до нашої ери, про що розповідають знайдені речі, які розповідають про побут та життя цих людей[9,с.91-100].

Вчені Р.Чайка, В.Артюх припускають, що в цьому поселенні виготовляли одяг з вовни на що вказує знайдена кам'яна пряслиця. Привертає увагу ручного виготовлення ліпний горщик з ручкою. Очевидно подальші археологічні дослідження проллють світло на зародження тарозвиток давнього Щекотина...[9,с.4].

Подальший розвиток цивілізованого життя Розточчя - Щекотинщини, це великий слов'янський період історії[4,с.72-78;с.258-275]. Власне в цей час починаючи з VIII-IX століть, археологічними старожитностями, віднайденими археологами В.Коноплею, З.Яворівським, Р.Чайкою, фіксується стародавнє слов'янське городище Щекотин, яке в подальшому в IX-X століттях формує Щекотинську землю, яка в цілому формує в X-XI століттях стародавнє місто Галичини - Щекотин[8,с.4-42].

На стародавність міста Щекотина, проаналізувавши свідчення Галицького-Волинського літопису, вказував ще у XIX столітті історик Р.Кошович[11,с.151].

В XIX столітті Львівська газета "Слово" у 1864 році подала первісне місцезнаходження стародавнього Щекотина, його руїни, церкву. Цікавим з цих повідомлень є засвідчення про віднайдений горщик з срібними монетами...[10,с.91-100].

Слід наголосити, що стародавня історія Щекотина привертала увагу таких визначних українських істориків, як академіка Михайла Грушевського, його учня академіка Івана Крип'якевича. Письмові та знайдені археологічні старожитності започаткували археологічно-пошукові роботи вчених в XIX столітті на території стародавнього міста Щекотина, вже в XX столітті професійні археологи провели в Щекотині археологічні дослідження[4,с.72-78;с.258-275].

Так в 1932 року на території Щекотина перші археологічні розкопки провів відомий український археолог Ярослав Пастернак, який дослідив стародавнє міське житло, обстежив оборонні споруди, вивив предмети побуту, культури та мистецтва щекотинських містян[4,с.72-78;с.258-275].

Археолог Ярослав Пастернак знайшов в стародавньому Щекотині зброю, ножі, наконечник стріли, бойову сокиру, глечики, кресало, скляні браслети[10,с.91-100].

Св.1-5. Старожитності з Щекотина з IX-X та XI-XIII століть.

Археологічні джерела приведені вище, які досліджені археологами В.Коноплею, З Яворівським, засвідчують, що городище Щекотин постає, як торгово-еконімічний та адміністративний центр в слов'янський час, в міській інфраструктурі Великої Білої Хорватії в IX-X століттях[8,с.4-42] і розвивається за період з X - по XI століття, а в XII-XIII століттях в епоху Галицького князівства, є одним і ключових торгово-

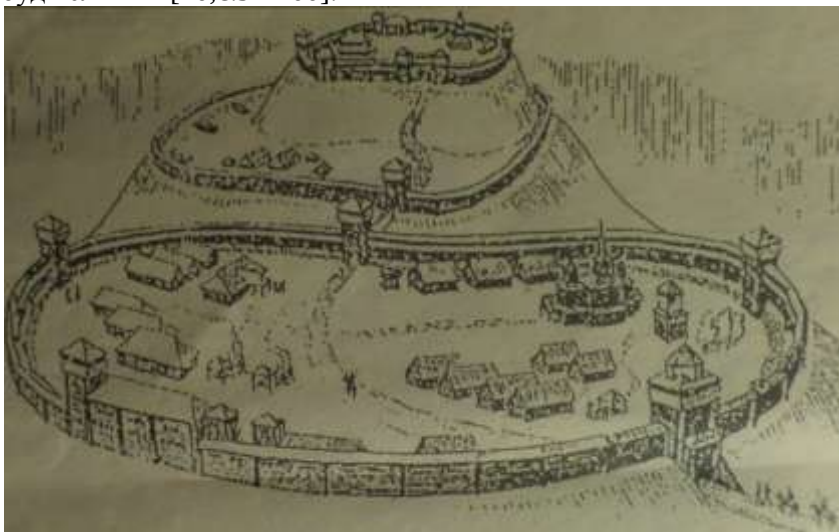
економічних центрів Галицької Русі[3,с.107-126;с.107-126;с.4-190]. Археологи В.Конопля, З.Яворівський внаслідок проведених археологічних досліджень на території Щекотинської землі склали карту археологічних пам'яток, яка розкриває особливості демографічних процесів і Щекотинської землі починаючи з IV тисячоліття до нашої ери до XIII-XIV століть та XVI-XVIII століть[8,с.4-42]. І хоча перша письмова згадка про місто Щекотин постає тільки в середині XIII століття під 1242 роком, однак із свідчень цього письмового джерела видно, що місто Щекотин постає зразу як великий торгово-економічний, культурно-релігійний та політичний центр в якому в цей час перебував “заперся” князь Ростислав і галицький єпископ Артемій, має за спиною, мінімум чотири століття свого інтенсивного економічного та культурного розвитку[11,с.151].

Можна переконливо наголошувати, що його витoki прослідковуються з IX-X століть, а отже з часу, коли на землях Розточчя панувала політична, торгово-економічна та державна інфраструктура, відомої з візантійського джерела Костянтина Багрянородного “Про управління імперією” та “Повісті минулих літ”- як Велика, Біла Хорватія[3,с.107-126;с.107-126;с.4-190].

Отже проаналізуємо єдине свідчення Галицько-Волинського літопису, який під 1242 роком наголошує: “що князь Ростислав Михайлович разом з галицьким єпископом Артемієм та галицькими боярами, який програв міжусобну війну з князем Данилом Романовичем втік з Галича і заперся в Щекотині...” [11,с.151].

Отже ключове слово “заперлися”, говорить про те, що Щекотин був дуже добре підготовленою для захисту містом-фортецею взяти яку очевидно зразу не могли добірні війська князя Данила Романовича. Сам факт, що в місті Щекотині заперся князь Ростислав та галицький єпископ Артемій, як і ті факти, що князь і єпископ втекли нікуди небудь з столичного міста Галича, де “заперлися”, а в місто Щекотин, говорить, що в середині XIII століття, Щекотин відігравав в історії Галицького князівства визначну роль, історична доля якого через брак літописних свідчень, залишилася у більшості невідома, тому для подальшого його вивчення залишаються широкомасштабні археологічні дослідження, які повинні пролити світло на його історію та християнську релігійну культуру[7,с.112-232]. Також досліджено центральну частину міста Щекотина, зокрема його дитинець.

Встановлено, що центральна частина міста, як це видно на малюнку-реконструкції, мала овальну форму розміром 83х63 метри. Зі східного боку міста Щекотина зберігся вал завдовжки 64 метри. Доступ до валу був утруднений ровом, глибиною 14 метрів від його підшви до вершини валу. На площадці дитинця досліджене одне наземне житло, яке ймовірно належало власникові городища, про що засвідчують матеріали розкопок. Окрім цього житла, на цій же території, виявлено ще двос напівземлянкові житла... На приміській території розміщувався сільський присілок, тут проживало сільське і ремісниче населення, будівельники[10,с.91-100].

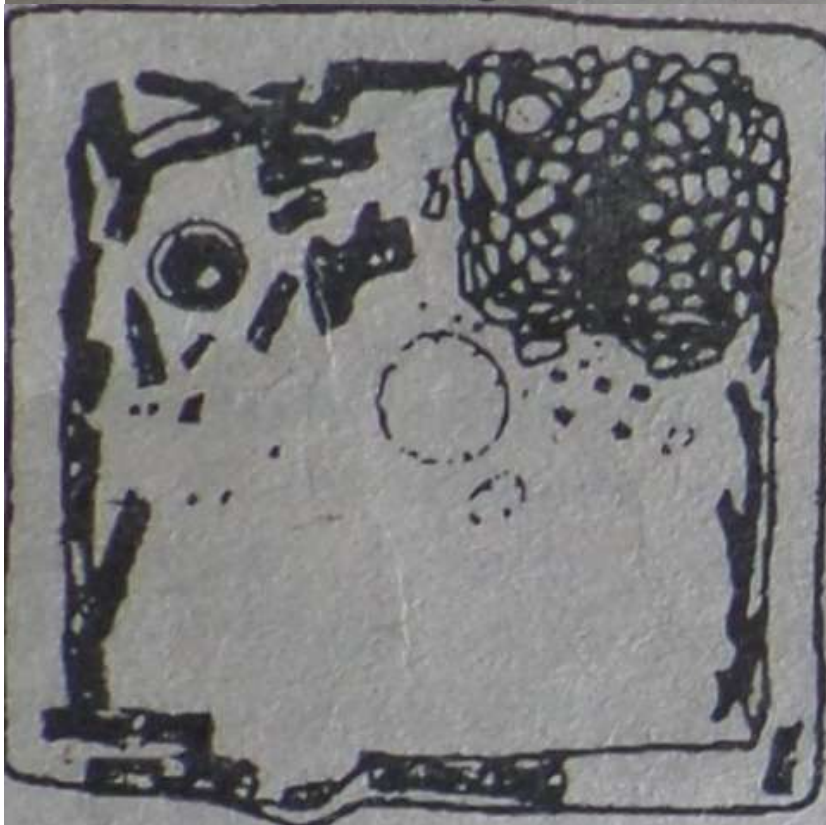
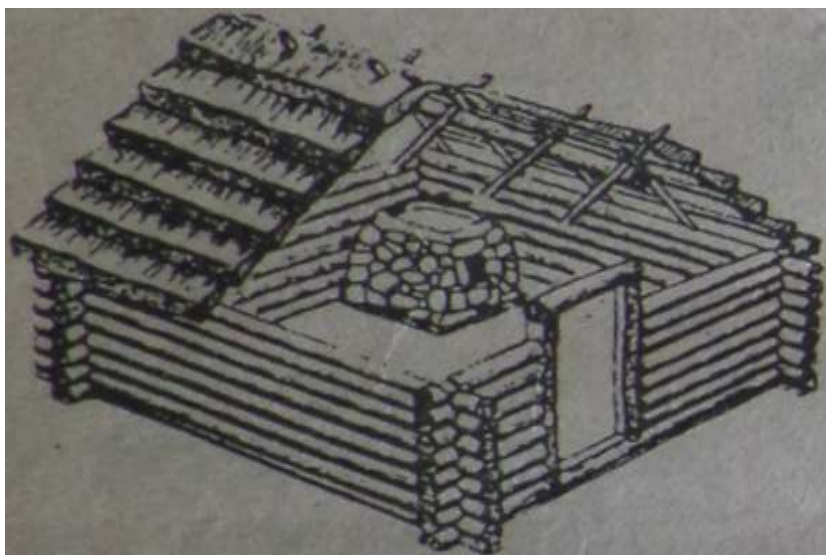
Св. 6. Давнє місто Щекотин IX-XIII ст. (Реконстр. Р. Чайки).

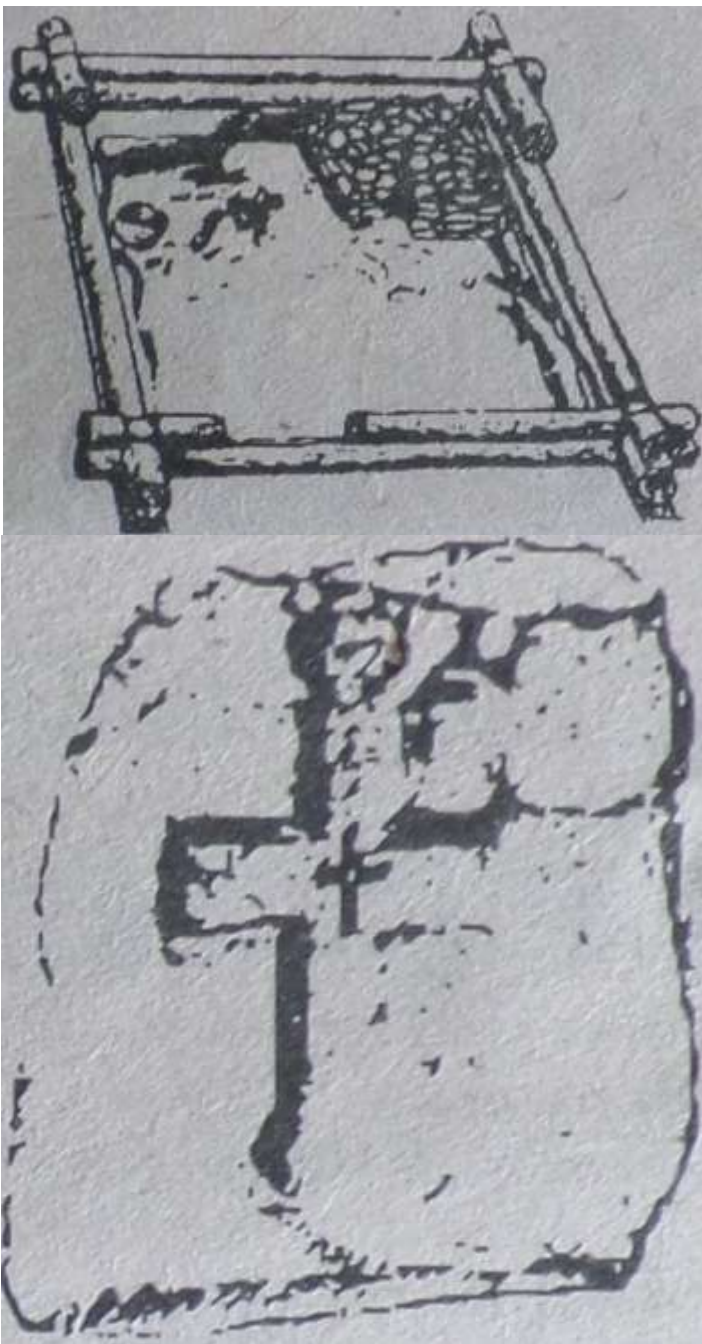
Наголошу, що в Щекотині “заперлися” галицький князь Роститслав та сам галицький єпископ Артемій, не пересічна, а визначна особистість XIII століття, голова Галицької Церкви, який укладав першу Унію з Римською Церквою та давав згоду Риму на утворення Галицького королівства, тому археологічні дослідження, які з 1987 по 2004 роки проводила в стародавньому місті Щекотині археологічна експедиція та її результати, яку провів історичний факультет Львівського національного університету під керівництвом археолога Р. Чайки, має для нашого дослідження велику цінність[10,с. 91-100].

Як бачимо і досліджень археолога Р. Чайки, в ході археологічних досліджень отримані нові матеріали про обороні споруди, житлове будівництво, духовну культуру, виявлено значну

кількість знахідок господарської діяльності, ремесел, побуту, зброї, ювелірні та культові вироби...Простежені торгово-економічні зв'язки міста Щекотина з Краковом, Прагою, Києвом, містами Причорномор'я. Зроблено реконструкцію дитинця Щекотина...[4,с.72-78;с.258-275].

Св. 7-13. Старожитності з давнього Щекотина IX-XIII століть.

В околицях городища Щекотина виявлені з різних сторін виявлені ремісничі села-супутники городища Щекотин, які складають одну економічну та ремісничу інфраструктуру міста, які потребують подальшого дослідження. Сукупність виявлених, досліджених та проаналізованих археологічних джерел з міста та околиць Щекотина дають підстави наголошувати, що місто Щекотин та Щекотинська земля в інфраструктурі Великої чи Білої Хорватії в подальшому Галицького князівства в IX-XIII століттях займали визначне місце, як в торгово-економічній, політичній та культурно-релігійній системі, яка консолідувала Розточчя і з'єднувала його з західної сторони з Угорщиною, Чехією, Польщею, зокрема з стародавнім столичним центром Великої Білої Хорватії містом Перемишлем, на сході з Бужськом, Белзом Володимиром, Луцьком та Києвом, в середині Галичини з Звенигородом, тісно з столичним містом Галичем, про що засвідчив під 1242 роком Галицько-Волинський літопис[11,с.151].

Св. 14-15. Залізна руда з Щекотина засвідчує про її обробку.

Св. 16-17. Рів та вал давнього міста Щекотина.

В 2016 року науковою експедицією під керівництвом директора Інституту Східної Європи, завідувача Кафедрою Українознавства, доктора історичних наук, професора, академіка Академії Наук Вищої Школи України Віктора Ідзьо були проведені пошуково-археологічні дослідження, які виявили залізну руду на території Щекотинського дитинця, яку очевидно доставляли з низин[4,с.72-78;с.258-275].

Виявлений археологічний матеріал в дитинцю стародавнього Щекотина дає право наголошувати, що в дитинцю була велика кузня в якій виготовлялися залізні знаряддя праці, зброя, предмети побуту тощо...Досліджувався також рів та вал навколо дитинця, його довжина, висота та ширина[1,с.4].

У висновок слід наголосити, що в 2017-2019 роках Кафедрою Українознавства Інституту Східної Європи, планується продовження науково-пошукової та археологічної експедиції з метою всестороннього дослідження давньоукраїнського міста Щекотина...[1,с.4].

Результати наукових експедиції під керівництвом директора Інституту Східної Європи, завідувача Кафедрою Українознавства, доктора історичних наук, професора, академіка АНВШ України Віктора Ідзьо за 2016-2019 роки, будуть апробовані на Міжнародних наукових конференціях[4,с.72-78;с.258-275].

Св. 18. Вчені Кафедри Українознавства Інституту Східної Європи під час дослідження Щекотина у 2016 році.

Список використаних джерел та літератури:

1. Андрій Грудень. Славне минуле нашого краю. Відродження. Народний часопис Жовківщини. - №32, 11 серпня 2016р. - С.4
2. В.С.Ідзьо. Міста Галицької землі XII - XIII століть за письмовими та археологічними джерелами. Матеріали проблемного семінару з питань історії України. - Івано - Франківськ, 1980 р. - С.8-9.
- Віктор Святославоч Ідзьо. Міста Галицької землі XII - XIII століть за письмовими та археологічними джерелами. Курсова робота. - Івано - Франківськ, 1982 р. - С.12-25.
- Віктор Святославович Ідзьо. Міста Галицько-Волинського князівства XII - XIII століть за письмовими та археологічними джерелами. Дипломна робота. - Івано - Франківськ, 1984 р. - С.34-41.
- В.С.Ідзьо. Міста і міське життя в стародавній Україні - Русі в IX - XIII століттях. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2003. - Т.VII. - С.115 - 120.
- Віктор Ідзьо. Міста Галичини та Волині у IX-XIII століттях. Науковий Вісник Українського Університету в Москві. - М., 2013. - Том XVIII. - С.86-124.
3. В.С.Ідзьо. Велика чи Біла Хорватія - ранньофеодальна слов'янська держава на території Галичини (V - X ст.). Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2000. - Т.IV. - С.107 - 126.
- В.С.Ідзьо. Велика чи Біла Хорватія - ранньофеодальна слов'янська держава на території Галичини (V - X ст.). Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2000. - Т.IV. - С.107 - 126.
- Віктор Ідзьо. Сагріани-Карпи-Хорвати - V століття до нашої ери - X століття нашої ери. - Івано-Франківськ "Сімик", 2012р. - 192с.
4. Міста і міське життя в стародавній Україні-Русі в IX-XIII століттях. - В кн.: Віктор Ідзьо. Українська держава в IX-XIII століттях. Львів, 2015р. - С.72-78.
- Міста і міське життя в стародавній Україні-Русі в IX-XIV століттях. - В кн.: Віктор Ідзьо. Українська держава в IX-XIV століттях. Вид. 2. - Івано-Франківськ "Сімик", 2014р. - 754с. - С. 258-275.
5. Віктор Ідзьо. Етногенез Галичини. - Івано-Франківськ "Сімик", 2013р. - 472с.

- Віктор Ідзьо. Галицька держава-процеси етнотворення і становлення (III-XII ст). - Львів "Камула", 2005. - 351с.
- Віктор Ідзьо. Господарсько-економічне та культурно-релігійне становлення Галичини в III-XIII століттях. - Івано-Франківськ "Сімік", 2013р. - 404с.
- 6.Віктор Ідзьо. Стародавній Перемишль (IX-XIIст.): зародження та становлення української християнської релігійної культури на Сяні. - Львів "Сполом", 2010. - 40с.
- 7.Віктор Ідзьо. Європейська релігійна культура та зародження, становлення і розвиток християнства на території України. Наукове видання. - Львів, Видавництво Університету «Львівський Ставропігон», 2016р. - 546с.
- 8.Віталій Конопля, Зінівій Яворівський. Нова Скварява. Пам'ятки археології. -Львів "Новий час",2003. 48с.
- 9.Крізь віки. Місто часів Руси-України Щекотин відкриває свої сторінки. - Відродження. Народний часопис Жовківщини. - Жовква, 2001р. - №25 (1149), 4 серпня. - С.4.
- 10.Роман Чайка. До питання історіографії та попередніх досліджень літописного городища Щекотина. Львів: НВФ "Українські технології", 1999. - С.91-100.
- 11.Руський Літопис (Переклад з давньоруської Махновця Л.). - Київ. - Вид. "Дніпро", 1989. - С.151

Староскварявська церква архістратига Михаїла як релігійно-мистецька і малярська споруда стародавнього Щекотина - визначна пам'ятка історії та християнської культури Галицької Русі XIII-XIV та XVI-XVIII століть.

Церква архістратига Михаїла є однією з найстародавніших національних пам'яток української дерев'яної архітектури, яка відома за датуванням з початку XVI століття і належить до давньої перемишльської церковно-релігійної архітектури[2,с.9-15].

Св. 1. 2. 3. Вчені під час дослідження та реконструкції церкви “Михайла” стародавнього міста Щекотина - пам’ятки історії та християнської культури Галицької Русі XIII-XVIII століть.

Однак більш ретельне дослідження в 2016 році Кафедрою Українознавства Інституту Східної Європи історії Староскварявської церкви архістратиґа Михаїла, дало підстави стверджувати, що вона постала на більш давнішому пам'ятнику перемишльсько-галицької церковно-релігійної архітектури та української візантійської християнської культури, яку автор цього дослідження аргументовано відносить до епохи Галицької Русі XIII-XIV століть[1,с.4].

Св. 4. Іконостас церкви архістратиґа Михаїла з Щекотина.

Слід наголосити, що Староскварявська церква архістратиґа Михаїла має точну дату заснування - 1508 рік. Однак вона має і свою стародавню історію яку слід пов'язувати з епохою Галицької Русі, а тобто з XIII-XIV століттями, орієнтовно, якщо витримувати літописне датування про Щекотин під 1242 роком[3,с.810-812].

Св. 5. Давній напис ймовірно XIII ст. на боці церкви Михаїла.

Про це засвідчує напис, нище вищевказаного букви якого слід пов'язувати з серединою XIII століття[4,с.151].

Власне в цей час згадується в місті Щекотині церковно-християнська організація, якій належала очевидно ця церква, згадується великий за рангом церковний діяч, який перебував в місті Щекотині - галицький єпископ Артемій[3,с.810-812].

Привертають увагу свідчення, що первісно церква архістрати́га Михаїла з давніх часів стояла у сусідньому селі Глинську на горі Горай, де розміщувалося і активно функціонувало давньоукраїнське місто епохи Галицької Русі «Щекотин». Сам факт, що церква у продовж століть мала відношення до стародавнього міста Щекотина заставляє більш детально дослідити її історію[1,с.4].

Достовірно відомо, що церква архістрати́га Михаїла з прадавніх часів розміщувалася на горі Горай, тобто в стародавньому місті Щекотині і тільки в XVIII столітті вона опустіла, бо чисельна глинська християнська громада звела собі аж дві церкви у долині. Покинуту стародавню церкву міста Щекотина, за свідченням староскварявських джерел у 1715 році перенесли у село Стару Скваряву і поставили на місці згорілої старосварявської церкви відомої з 1578 року. В 2008 році львівський дослідник українських дерев'яних церков, архітектор Василь Слободян під час обстеження Староскварявської церкви архістрати́га Михаїла, на брусі північної стіни знайшов дату побудови церкви - 1508 рік, написану чорною фарбою уставом XVI століття. На іншому брусі засвідчено, що цій церкві, як що взяти за відлік від першої дати написання під 1508 роком, написано, що цій церкві вже є 200 років без восьми. За таких обставин, якщо датувати цю церкву 1508 роком і врахувати наступний запис, що цій церкві, яка вписана під 1508 роком вже є 200 років без восьми, то час її датування мінус 200 років +- 1290-1300 рік, тобто кінець XIII початок XIV

століття. Слід звернути увагу на датування – 1508 рік і має вже церква - 200 років без восьми років. Враховуючи те, що церква архістратиґа Михаїла стояла на горі Горай, тобто на місці стародавнього міста Щекотин, розквіт якого припадає на середину XIII століття, і очевидно в стародавні часи, тобто в епоху Галицької Русі в XIII столітті, обслуговувала християнську громаду міста Щекотина, то твердження, що датування слід виводити з середини XIII - початку XIV століття, очевидне. Церква, яка привезена в Стару Скваряву, яка за розмінами і призначенням, явно завелика для стародавньої сільської громади навіть у XVIII столітті. Ця церква, очевидно могла задовольняти християнсько-духовні потреби міщан стародавнього міста Щекотина в XIII столітті. Враховуючи ті обставини, що в місті Щекотині в 1242 році перебував галицький владика Артемій, прихильник та укладач першої Унії Галицької Церкви з Римською, який стояв біля витоків утворення Папою Римським Іннекентієм III Галицького королівства та першої Унії Галицької Церкви з Римською, можна говорити, що власне в цій церкві могли задовольняти свої духовно-християнські потреби, претендент на галицький королівський трон, зять угорського короля Бели IV князь Ростислав і владика галицький Артемій[3,с.810-820].

Власне така велика церква могла бути побудована багатою щекотинською боярсько-ремісничою міською громадою в XIII столітті, тобто в час коли місто Щекотин перебувало в фазі свого найбільшого економічного, політичного та культурно-християнського розквіту...

Св. 6. Верхня частина іконостасу з церкви з Щекотина.

Слід також наголосити, львівський дослідник українських дерев'яних церков, архітектор Василь Слободян, що в 2008 році досліджував церкву Старій Скваряві, не був фахівцем в галузі історії та християнської культорології XIII-XIV століть, він це займався цією епохою, не писав ні курсової ні дипломної робіт, ні дисертацій з цієї проблематики, а отже, оцінював церкву виключно за критеріями староскварявської сільської християнсько-релігійної архітектури. Однак, архітектор В. Слободян, не врахував той факт, будучи не фахівцем, що така велика християнська дерев'яна споруда явно для побудови була не під силу невеликій сільській староскварявській християнсько-релігійній громаді.

Дослідник В. Слободян не врахував ті обставини, що таку велику церкву, за планом, розмірами, повинна була будувати дуже велика громада скоріше всього, за нашим твердженням щекотинська міська громада XIII століття, яка очевидно залучила до її побудови і усі навколишні сільські громади.

Попередній огляд місця де стояла церква архістратиґа Михаїла на горі Горай, тобто в стародавньому місті Щекотин, дає підстави наголосувати у правильності висунутої гіпотези.

Тільки систематичні археологічні дослідження дадуть всесторонні відповіді на датування церковної споруди, як на горі Горай в стародавньому Щекотині, так і в селі Стара Скварява. У користь нашої гіпотези свідчать і джерела, так про перенесення церкви архістратиґа Михаїла з гори Горай, тобто з стародавнього Щекотина, засвідчує у XVIII столітті генеральний візитатор, священник Михайло Шадурський свідченням від 9 січня 1764 року.

Св. 7. Нижня частина іконостасу з церкви з Щекотина.

Священник Михайло Шадурський наголошує, що перенесено і старий іконостас, який належить до стародавньої Перемишльської школи іконопису, яка процвітала в XII-XIII століттях.

Слід врахувати ті обставини, що до 1141 року, місто Перемишль було столицею Галичини і великим єпископським християнсько-культурним центром. За таких обставин можна припускати, що культурна стародавність функціонування церкви архістратига Михаїла в XIII-XIV століттях, її малярська школа виходить з міста Перемишля[2,с.9-15].

Св. 8. Святі та ангели з зижньої частини іконостасу.

Св. 9. Ангел з зижньої частини іконостасу.

Св. 10. Ангел з зижньої частини іконостасу.

Аналіз ікон, іконостасу дає право наголошувати, що щекотинські чи староскварявські іконописці, щоб творити таке високо-європейське (перемишльське) християнсько-релігійне мистецтво церковного іконопису, повинні були бути широко відомими митцями-іконописцями. Щоб бути такими, вони повинні були хоча би належати до Перемишльської іконописної школи, яка активно розвивалася з XII-XIII-XIV століть[2,с.9-15].

Св. 10. Матір Божа з нижньої частини іконостасу.

Внаслідок дослідження щекотинських-староскварявських мистецьких іконописних творів, можемо наголосити, попередньо, що вони є Перемишльського церковно-християнського зразку, і в такому контексті належать до Перемишльської іконописної школи. Слід наголосити, що такі перемишльські митці, в широкому історико-мистецькому сенсі, відомі своїми мистецькими творами і у пізніших епохах, а тобто в XVI-XVIII століттях[2].

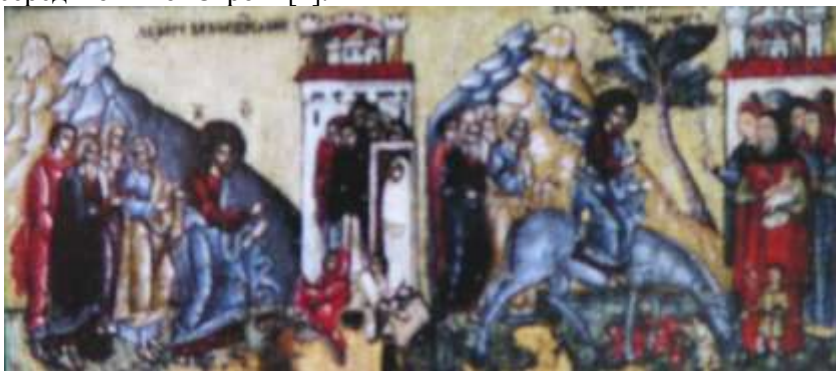
В цей же час слід наголосити, що досліджені нами староскварявські чи щекотинські ікони перемишльсько-галицького інконописання, не вивчалися з точки зору іконописної епохи Галицького чи Перемишльської Русі XIII-XIV століть та в контексті світової чи високомистецької середньовічної європейської спадщини. Вони, ще під таким кутом зору чекають воскресіння із забуття. І дійсно, якщо розглянути історію Перемишльського чи Щекотинського іконописання, то вона на галицьких землях відома ще з епохи Візантійського та Велико-Моравського малярського впливу в IX-X століттях. В подальшому Щекотинське іконописання розвивалось під впливом Перемишльської і Галицької Русі XII-XIII століть. Можна переконливо сказати із тієї малярської спадщини, яка сьогодні є в церкві архістратиґа Михаїла в селі Сатарої Скваряви, що воно принесло славу українському малярському мистецтву. Засноване в стародавньому Щекотині в XIII столітті, збережене в і розвинене в Старій Скваряві, воно зберегло плеяду прекрасних малярів-іконописців, палітру мистецьких традицій які дійшли до сьогодні з бурхливої середньовічної української мистецької епохи Перемишльської і Галицької Русі, які перейшли в наступні епохи, зокрема в україно-галицьку малярську епоху XIV-XV та XVI-XVIII століть.

Як бачимо Щекотинське чи Староскварявське іконописання XVI-XVIII століть має дотичність до минулих епох сучасної Жовківщини, історичний та мистецький розвиток якої розвивався на території Галицької України з XIII століття, а тобто з 1242 року[4,с.151].

Отже, Щекотинське чи Староскварявське малярство XVI-XVIII століть, про що наголошувалось вище, невідривно пов'язане з церковним малярством давнього галицького українського міста, зокрема Щекотина, з епохи Перемишльської і Галицької Русі, воно займає поважне місце в системі українсько-галицької міської малярської культури. Збережені пам'ятки архітектури та малярства

з давнього міста Щекотина, твори щекотинського малярства, які збереглися в церкві архістрати́га Михаїла в селі Стара Скварява, були виконані безпосередньо для храмів міста, очевидно міста Щекотина, тому власне на прикладі релігійного мистецтва давнього міста Щекотина можна простежити еволюцію іконопису у продовж століть, починаючи з XIII-XIV по XVI-XVIII століття на території сучасної Жовківщини[1,с.4].

Слід наголосити, що ікони з стародавнього міста Щекотина, що збереглися в церкві архістрати́га Михаїла Старої Скваряви притаманні як для Галичина XIII-XVIII століть, так і для всієї середньовічної України тієї великої незалежної мистецької епохи. Очевидно щекотинські іконорписці, що розвивали своє християнське малярство з давніх християнських часів Галицької Русі, синтезуючи християнсько-мистецькі та стилеві галицькі напрями (перемишльські і галицькі), що панували в культурі тогочасної християнської Центральної Європи, опираючись на національне церковне мистецтво й переосмислюючи творчі надбання доби Галицької Русі XIII-XIV століть, розвинули давні традиції і продовжили їх і у XVI столітті про що засвідчують Щекотинські-Староскварявські малярські пам'ятки які, безперечно, є феноменом в контексті як українсько-галицької національної культури так і християнсько-малярської культури середньовічної Європи[2].

Св. 11. Біблійні сюжети з іконостасу церкви з міста Щекотина.

Слід наголосити, що Щекотинсько-Староскварвська малярська (Перемишльська) школа XVI-XVIII століть, зберігаючи традиції та малярський досвід давнього перемишльсько-галицького церковного українського іконопису, зберегла свій стиль написання ікон, на нашу думку, який зберігся і в XVI столітті.

Св. 12-15. Дзвіниця, собор Свят. Михаїла, пам'ятники-хрести.

Вже в XVII-XVIII століттях такий стиль написання ікон утверджується в усій Західній Україні[2,с.9-15].

Підсумовуючи дослідження іконостасу церкви архістратиґа Михаїла з Старої Скваряви, що з гори Горай, з стародавнього міста Щекотина, слід наголосити, що він є цікавим витвором перемишльсько-галицького українського прикладного мистецтва багатьох поколінь митців і тісно пов'язаний з аналогічними мистецько-малярськими витворами, які є в культурі як українців Галичини так і народів Східної Європи, які сповідують ідеали Східної Церкви. Давній староскварявський мистецький комплекс, іконостас показує настільки фахово давні щекотинські малярі підійшли церковно-християнського розпису, що робить їх малярський християнський витвір визначною пам'яткою міського (Щекотинського) живопису, який є взірцевим прикладом галицького мистецтва доби українського середньовіччя та епохи європейського відродження[1,с.4].

У висновок аналізу староскварявського іконопису церкви архістратиґа Михаїла, який перейшов в село Стару Скваряву з гори Горай, з стародавнього Щекотна, ми створюємо нові завдання з проблем вивчення давнього перемишльсько-галицького українського іконопису, оскільки він вніс вагомий вклад в розвиток українського середньовічного малярства і середньовічного українського християнського мистецтва в цілому, яке потребує подальшого наукового, в першу чергу, на горі Горай, археологічного дослідження...[5,с.91-100; с.2-44].

Список використаних джерел та літератури:

- 1.Віктор Ідзьо. Стародавнє місто Щекотин. Відродження. Народний часопис Жовківщини. - №4, 2 лютого 2017р. - С.4.
- 2.Віктор Ідзьо. Стародавній Перемишль (IX-XIIст.): зародження та становлення української християнської релігійної культури на Сяні. - Львів "Сполом", 2010. - 40с.
- 3.Віктор Ідзьо. Галицьке Королівство 1215-2015рр. - Львів, 2015р. - 888с.
- 4.Руський Літопис (Переклад з давньоруської Махновця Л.). - Київ. - Вид. "Дніпро", 1989. - С.151.
- 5.Роман Чайка. До питання історіографії та попередніх досліджень літописного городища Щекотина. Львів: НВФ "Українські технології", 1999. - С.91-100.
- Віталій Конопля, Зінівій Яворівський. Нова Скварява. Пам'ятки археології. - Львів "Новий час", 2003. - 48с.

Нові наукові дослідження давнього Щекотина у 2017-2019 рр.

В 2017-2019 роках Кафедрою Українознавства Інститутом Східної Європи (ІСЄ) була проведена науково-пошукова експедиція «Давній Щекотин»[14,с.4;с.4].

Досліджено територію Дитинця, церкви, оборонних споруд, ровів, валів давнього міста Щекотина, які сьогодні вкриті лісом. При дослідженні території Дитинця, церкви оборонних споруд, ровів, валів давнього Щекотина, було знайдено залізні предмети: кільця, фрагменти долота, залізні обклади, залізний дріт, а також гончарна кераміка IX-X епохи Великої Білої Хорватії та XII-XIII століть епохи Перемишльської та Галицької Русі[5;7. Св.1, 2, 3, 4].

Св. 1.Територія від церкви в сторону дитинця та боярського палацу давнього міста Щекотина.

Тут же на території дитинця та боярського палацу давнього міста Щекотина знайдений точильний камінь, який міг бути в спожитку військово-рицарської дружини для загостення зброї, ножів та іншого реманенту[Св.5, 6].

Попередні пошуково-археологічні дослідження виявили на північ від дитинця давню міську церкву, яка орієнтовно розміщується - на північ її стіна - 30 метрів, на захід і схід - 40

метрів. На дитинцю виявлено незалежний прямокутник (орієнтовно церкву) розміром 30х40 метрів[Св.7].

Св. 2. Старожитності IX-XIII століть знайдені від церкви в сторону дитинця давнього міста Щекотина.

Св. 3. Старожитності IX-XIII століть знайдені від церкви в сторону дитинця давнього міста Щекотина.

Виявлено вхід у цей культовий об'єкт (християнську церкву) з західної сторони.

Св. 4. Територія розміщення церкви на дитинці давнього міста Щекотина.

Зі сторони дитинця стародавнього міста Щекотина, по периметру, виявлені вали також і від церкви, довжиною до 40 метрів[2,с.12-19]. Між дитинцем і церквою - 20 метрів. Орієнтовна площа, яка була досліджена і яка характеризується як дитинець Щекотина - 800 квадратних метрів. В середині церква 30х40 метрів. Зі сторони дитинця захисний вал в різних місцях від 14 до 18 метрів висоти. Ширина валу в різних місця від 20 до 25 метрів(Св.7)[3,с.4].

Слід наголосити, що археологічні артефакти та джерела з дослідженого міста Щекотина накопичились з середини XIX століття, які заклад дослідник Р. Ковшевич[4,с.72-78; с.160-171]. Перші ж фахові археологічні розкопки на дитинця давнього Щекотина були проведені у 1932 році археологом Ярослав Пастернаком. Археологом Я. Пастернаком було проведено ряд розрізів валу давнього Щекотина, досліджене одне напівземлякове житло з матеріалами, простежено залишки вимощеної дрібними каміннями доріжки вздовж внутрішньої сторони валу в північно-

східній частині дитинця. Проте матеріали з розкопок та звіт про результати досліджень не збереглись, а опубліковані короткі повідомлення не дають повної уяви про місце розкопок валів та їх конструкцію. Незважаючи на це, зібраний матеріал дослідника є значним внеском у вивченні оборонних споруд давнього міста Щекотина[6,с.258-275;с.177].

Св. 5. 6. Точильний камінь, сторона А і Б знайдений на території дитинця давнього міста Щекотина.

Св.7. Вали навколо дитинця давнього міста Щекотина.

У 1982 році розкопки у давньому Щекотині проводив археолог Орест Корчинський. Основну увагу він приділив характеру будівництва оборонних укріплень дитинця та посаду городища. Дослідженнями встановлено, що внутрішня частина валів дитинця була заповнена глиною, максимальна товщина якої досягала 2 метрів. Під нею і до підшови валу йшов шар сірої глини та чорнозему. Аналогічні матеріали отримані також з оборонного валу посаду [5,с.12-32; с.2-8].

Дальше з 1987 року основний дослідник давнього Щекотина - львівський археолог Роман Чайка, який провів обміри площ та оборонної системи, ним прокладено ряд шуфрів на дитинці та посаді, встановив культурний шар. Слід наголосити, що з 1998 року по 2002 роки археолог Роман Чайка проводив стаціонарні систематичні дослідження міста Щекотина та його ближніх околиць[13,с.17-19; с.152-153; с.2-7; с.91-107; с.23-25; с.156; с.91-107; с.17-19].

Сукупність досліджень XIX -XX століть, які сконцентровані в працях вище приведених вчених, зокрема львівського археолога Романа Чайки(1998-2002 рр.), власні дослідження у 2017-2019 роках, дають право охарактеризувати та проаналізувати складну оборонну систему давнього Щекотина. Отже за сукупністю проаналізованих археологічних джерел з досліджень вчених,

передусім львівського археолога Романа Чайки, можна наголосити, що давнє місто Щекотин розташоване на південно-західній околиці села Глинське, на мисоподібному узгір'ї Волино-Подільської височини, відомого як Розточчя, що підноситься над долиною приблизно до 70 метрів. З мису прекрасно видно долину в західному, північному та східному напрямках, що давало змогу його мешканцям вживати необхідних заходів у випадку військових дій. При плануванні давнього міста Щекотина місцеві будівельники використали всі природні перешкоди для успішної оборони. Більше половини периметра сторін давнього міста Щекотина захищено природними укріпленнями - ярами. Крутизна схилів значно підсилювала оборонний потенціал фортифікаційних укріплень. Організація оборони давнього міста Щекотина, куди входять топографія, система і конструкція оборонних споруд, становила невід'ємну частину військово-інженерної справи його жителів[13,с.17-19;152-153;с.2-7; с.91-107;с.23-25;с.156; с.91-107; с.17-19; 14,с.4;с.4].

Аналіз сукупності джерел дає підставу наголошувати, як вважав і археолог Роман Чайка, що давнє місто Щекотин складається з двох частин: невеликого дитинця та посаду. Дитинець центральна частина городища, розташований у крайній західній частині виступу плато. Він має приблизно округлу форму розмірами 83 x 63 метрів і укріплений валом та ровом, які і тепер створюють враження давніх потужних укріплень. Найкраще зберігся вал в південно-західній частині дитинця. Загальна довжина його 65 метрів, висота з внутрішньої сторони по схилу валу - 6 метрів при ширині 3-4 метра. За валом з напільної сторони по всьому периметру пролягає рів приблизно 14 метрів від вершини валу до підосви рову, який відділяє площу дитинця від плато з найбільш доступної сторони. Зовнішня сторона валу дуже крута і має нахил до 40 градусів. Залишки валу (довжина 6 метрів, висота 1,5 метра від підосви площадки) простежуються і в західній частині дитинця. Це наводить на думку, що дитинець був огорожений валом з усіх сторін. Найімовірніше, в'їзд на дитинець був розташований в північно-східній частині дитинця, де простежується плавне вузьке пониження в північному напрямку до посаду городища[13,с.17-19;152-153;с.2-7; с.91-107;с.23-25;с.156; с.91-107; с.17-19; 14,с.4;с.4].

Для вивчення конструкції земляного валу здійснено два вертикальних розрізи на протилежних його кінцях. Північно-

східна частина оборонного об'єкта складається з дернового шару товщиною 0,20-0,25 метра від сучасної поверхні. Під ним залягає тонкий шар суглинку. Середина валу заповнена добре утрамбованою світлою глиною, максимальна товщина якої досягає 2 метрів. Під нею - шар сірої глини товщиною 0,30-0,40 метра, ще нижче - шар чорного чорнозему з прошарками згорілого дерева товщиною 0,20 метра. При розчищенні останнього виявлено фрагменти гончарного посуду VIII-X та XII-XIII століть. Зроблений розріз у південно-західній частині валу суттєво від попереднього не відрізняється, щоправда, тут не виявлено згорілого дерева. Це свідчить про те, що вал не мав дерев'яних конструкцій, а зафіксовані у попередньому розрізі залишки обгорілого дерева належали, очевидно, решткам вогнищ на давній поверхні. За 12 метрів на північний схід від дитинця, на північному краю мису був розташований посад. Це рівна площадка (тільки в західній частині внаслідок ерозійних процесів ґрунту частина її знищена), що має форму еліпса. Довжина його по осі північ-південь становить 212 метра, по осі схід-захід - 140 метра. Посад також був обведений валом і ровом. Довжина збереженої частини валу - 260 метра, висота його з зовнішньої сторони 0,5-1 метра, з внутрішньої - похилий. Біля південно-східної сторони валу пролягав рів шириною 2-4 метра та глибиною 2 метра[15,с.4; с.4; с.4].

Зачисткою стінки валу в західній частині посаду з'ясовано характер його будівництва. Верхній гумусований шар з дерновим покриттям залягає до глибини 0,2 метра від сучасної поверхні. Під цим шаром - глинистий прошарок сірого кольору товщиною 0,4-0,6 метра. Нижче простежено пласт глини (0,6-1 метра), під яким зафіксовано стародавню поверхню. Саме в цьому шарі виявлено декілька фрагментів гончарної кераміки, окремі вуглики та обмазку. Зібраний керамічний матеріал з площі посаду хронологічно відповідає знахідкам з культурного шару дитинця давнього міста Щекотина[13,с.17-19;152-153; с.2-7; с.91-107; с.23-25; с.156; с.91-107; с.17-19; 14,с.4;с.4].

Детальним обстеженням прилеглої до території давнього міста Щекотина виявлено ще один оборонний рубіж, який захищав дитинець та посад з південної сторони. Він розташований на відстані 106 метра південніше дитинця давнього Щекотина. Загальна довжина валу становить 106 метра, висота з внутрішньої сторони 5 метра, з зовнішньої 8 метра. Своїми кінцями він

поступово опускався до природніх вузьких та стрімких ярів, які разом також утруднювали доступ до городища. Північна сторона валу частково зруйнована внаслідок побудови тут проїзду. У цьому місці було зроблено зачистку стінки валу. Під дерновим шаром в середині валу залягає шар глини, під якою простежено тонкий прошарок чорнозему, що відноситься до стародавньої поверхні. В стінці валу не виявлено жодних знахідок. З зовнішньої сторони валу був викопаний рів шириною 4-5 метра та глибиною 2 метра від сучасної поверхні. Отже, підводячи підсумки аналізу археологічного матеріалу попередніх досліджень, з налізу всіх накопичених археологічних джерел, передусім досліджень археолога Романа Чайки, можна відтворити систему оборонних споруд стародавнього міста Щекотина та техніку їх спорудження. Першою перепоною найбільш вразливої, південної сторони пам'ятки був споруджений глибокий рів з валом, який замикав систему оборонних валів дитинця та посаду. Споруджений він на значній відстані від дитинця, що давало можливість більше часу оперативніше підготуватись до основної оборони[15,с.4; с.4; с.4].

Сам дитинець огорожений валом та глибоким ровом, які були побудовані майже по всьому периметру і становили другу перешкоду для нападників. На відміну від дитинця, посад мав значно менші за розмірами вали та рови. З фортифікаційної точки зору доволі складна на той час система оборонних споруд городища мала становити протидію для піхоти і кінноти противника. З одного боку значна крутизна схилів ярів та валів не давала противнику швидко форсувати центральну частину літописного міста, з другого - наявність чіткої системи оборонних укріплень давала перевагу обороні у веденні бойових дій. Отже під час досліджень площ давнього міста Щекотина передусім, дитинця, де проживала феодальна та військова знать, було виявлено ряд знахідок озброєння ближнього бою - вістря списів, бойові сокири та дального, вістря стріл, що свідчать про високий військовий рівень озброєності воїнів[13,с.17-19;152-153;с.2-7;с.91-107;с.23-25;с.156; с.91-107; с.17-19; 14,с.4; с.4].

Також на території дитинця давнього міста Щекотина у 2017-2019 роках знайдена ліпна кераміка IX-X століть притаманна для Великої Білої Хорватії - племінного об'єднання хорватів, яке утворило в IX столітті на території Прикарпаття та Карпат Хорватське князівство, епіцентром якого було місто Перемишль [14,с.4; с.4. Св.8. 9].

Дослідженнями у 2017-2019 роках виявлена кераміка, яка засвідчує, що місто Щекотин уже в IX-X столітті був також і значним ремісничим центром, і спеціалізувався, зокрема по виготовленню і збуту гончарних виробів. Сама назва поблизу села Глинське звідкіля привозили в ремісничі майстерні давнього Щекотина глину для виготовлення гончарних виробів, близькість знайденого виробу з сировинним місцевим матеріалом, глиною з якої виготовлений цей гончарний посуд, який датується IX-X століттями нашої ери, цьому яскраве свідчення[8,с.4; 9,с.5;10,с.5; 14,с.4;с.4]. Отже, у висновок статті наголошу, що давнє місто Щекотин, був одним з найбільших давньоукраїнських міст, що з'єднував торгово-економічну та політичну систему Великої Білої Хорватії[15,с.4; с.4; с.4].

Уже в IX-X століттях Щекотин був торгово-економічним, культурним супутником столичного міста Перемишля. Не виключено, що місто давнє місто Щекотин в цей час мав торгово-економічні, культурні зв'язки з Прагою, Краковом на заході, Володимиром, Києвом на сході, Галичем у Подністров'ї, так із з іншими містами як Волині, Київщини так і Західної, Південної та Східної Європи, що потребує подальшого в першу чергу, детального археологічного дослідження...[14,с.4; с.4].

Св. 8. Хорватська ліпна кераміка IX-X століть знайдена на території дитинця давнього міста Щекотина(А).

Св. 9. Хорватська ліпна кераміка IX-X століть знайдена на території дитинця давнього міста Щекотина(Б).

У висновок дослідження наголошу, виявлені залізні та гончарні старожитності на території давнього міста Щекотина в 2017 році можна віднести до періоду Великої Білої Хорватії VIII-X століть, а це дає право наголошувати, що давнє місто Щекотин було уже у IX-X століттях значним торгово-економічним, можливо і боярським центром міської системи Центрально-Східної Європи [1,с.23-56; 4,с.72-78; 5,с.3-38;6,с.258-275] відомої з ранніх польських та давньоукраїнських літописів під назвою «Червенські міста»...[11,с.91-100; 12,с.151; 14,с.4; с.4].

На території дитинця та у валах і роках також виявлені старожитності схожі до старожитностей IX-XIII століть які знайдені на території Перемишльської Русі[5; 7], а це значить, що боярський торгово-економічний центр Щекотин в своїй торгово-економічній, культурній та політичній діяльності в цей стародавній час орієнтувався на столичний центр Великої Білої Хорватії, місто Перемишль[5; 15,с.4; с.4; с.4].]

Археологічні старожитності XII-XIII століть, які слід відносити до епохи розквіту давнього міста Щекотина, що відтворена в Галицько-Волинському літописі під 1242 роком, які відносяться також до торгово-економічного впливу нового столичного центру Прикарпаття і Подністров'я, міста Галича[12,с.151; 15,с.4; с.4; с.4].

У висновок наукового дослідження наголошу, що в ході наукових експедицій «Давній Щекотин» у 2017-2019 роках були знайдені уламки скам'янілого дерева, яке приблизно датується 10-20 мільйонів років до нашої ери[14,с.4; с.4. Св.10].

Св. 10. 11. 12. 13. Уламки скам'янілого дерева. 10-20 мільйонів років до нашої ери знайдені на території давнього Щекотина.

Список використаних джерел та літератури:

- 1.Віктор Ідзьо. Європейська релігійна культура та зародження, становлення і розвиток християнства на території України. Наукове видання. - Львів, Видавництво Університету «Львівський Ставропігон», 2016р. - 546с.
- 2.Віталій Конопля, Зиновій Яворівський. Нова Скварява. Пам'ятки археології. - Львів "Новий час", 2003. - 48с.
- 3.Крізь віки. Місто часів Руси-України Щекотин відкриває свої сторінки. - Відродження. Народний часопис Жовківщини. - Жовква, 2001р. - №25 (1149), 4 серпня. - С.4.
- 4.Міста і міське життя в стародавній Україні-Русі в IX-XIII століттях. - В кн.: Віктор Ідзьо. Українська держава в IX-XIII століттях. Львів, 2015р. - С.72-78.
- Р. Ковшевич. Исследование местоположения старинного города Руси Галицкой Щекотова или Щекотина // Научный сборник, издаваемый Литературным обществом Галицко-русской Матици. - Львов, 1865. - С.161-170.
- 5.Віктор Ідзьо. Стародавній Перемишль (IX-XIIст.): зародження та становлення української християнської релігійної культури на Сяні. - Львів "Сполом", 2010. - 40с.
- Орест Корчинський. Звіт про археологічні дослідження давньоруського заgonу по вивченню городищ Львівщини у 1982 р. (Рукопис зберігається в архіві Інституту народознавства ПАН України). - Львів, 1983. - С.2-8.
- 6.Віктор Ідзьо. Міста і міське життя в стародавній Україні-Русі в IX-XIV століттях. - В кн.: Віктор Ідзьо. Українська держава в IX-XIV ст. Вид. II - Івано-Франківськ "Сімік", 2014р. - С. 258-275.
- Ярослав Пастернак. Перші археологічні розкопки. // Богословія. - Львів, 1936. - Т. XIV. - Кн. 2-3. - С. 177.
- 7.Віктор Ідзьо. Галицьке Королівство 1215-2015рр. - Львів, 2015р.
- 8.Віктор Ідзьо. Визначна пам'ятка історії та християнської культури Галицької Русі. Відродження. Народний часопис Жовківщини. - №20, 8 червня 2017р. - С.4.
- 9.Віктор Ідзьо. Визначна пам'ятка історії та християнської культури Галицької Русі. Відродження. Народний часопис Жовківщини. - №22, 22 червня 2017р. - С.5.
- 10.Віктор Ідзьо. Стародавнє місто Щекотин. Відродження. Народний часопис Жовківщини. - №4, 2 лютого 2017р. - С.4.

11. Роман Чайка. До питання історіографії та попередніх досліджень літописного городища Щекотина. - Львів: НВФ "Українські технології", 1999. - С.91-100.
12. Руський Літопис (Переклад з давньоруської Махновця Л.). - Київ. - Вид. "Дніпро", 1989. - С.151.
13. Роман Чайка. Археологічні дослідження в зонах меліоративних робіт Львівського облводгоспу в 1987 р. (Рукопис зберігається в музеї археології ЛНУ ім.І.Франка). - Львів, 1988. - С.17-19.
- Роман Чайка. Розкопки літописного Щекотина // Археологічні відкриття в Україні 1997-1998 рр. - К.: В-во Інститут археології ПАНУ, 1998. - С.152-153.
- Роман Чайка. Давнє минуле Глинська (літописний Щекотин) // Археологічні джерела Львівщини. - Львів Буклет., 1999. - С.2-7.
- Роман Чайка. Давньоруське місто Щекотин // Історична і культурна спадщина Жовківщини. - Жовква, 1999. - С. 17-19.
- Роман Чайка. До питання історіографії та попередніх досліджень літописного городища Щекотин // Львівський археологічний вісник. - Львів, 1999. № 1. - С.91-107.
- Роман Чайка. Дослідження городища літописного Щекотина // Збірник доповідей і повідомлень. - Жовква, 1999. - С.23-25.
- Роман Чайка. Нові матеріали з літописного городища Щекотин // Археологічні відкриття в Україні 1998-1999 рр. - К.: ІА НАН України, 1999. - С.156.
- Роман Чайка. До питання історіографії та попередніх досліджень літописного городища Щекотина. - Львів: НВФ "Українські технології", 1999. - С.91-100.
- Роман Чайка. Давньоруське місто Щекотин: проблеми, дослідження та музеєфікація // Матеріали науково-практичного семінару "Історична та культурна спадщина Жовкви та Жовківщини: нові дослідження". 2001. - С. 17-19.
14. Віктор Ідзьо. Стародавнє місто Щекотин. Відродження. Народний часопис Жовківщини. - №4, 2 лютого 2017р. - С.4.
- Віктор Ідзьо. Експедиція "Давній Щекотин" 2017р. Відродження. Народний часопис Жовківщини. - №38, 12 жовтня 2017р. - С.4.
15. Віктор Ідзьо. Нові наукові дослідження давнього Щекотина на Жовківщині. Відродження. Народний часопис Жовківщини. - №8, 22 лютого 2018р. - С.4.

Віктор Ідзьо. Нові наукові дослідження давнього Щекотина на Жовківщині. Відродження. Народний часопис Жовківщини. - №9, 1 березня 2018р. - С.4.

Віктор Ідзьо. Нові наукові дослідження давнього Щекотина на Жовківщині. Відродження. Народний часопис Жовківщини. - №9, 9 березня 2018р. - С.4.

Віктор Ідзьо. Нові наукові дослідження давнього Щекотина на Жовківщині. Відродження. Народний часопис Жовківщини. - №11, 15 березня 2018р. - С.5.

Viktor Idzo

**Ancient town Shchekotyn and its Christian religious culture
in 13th-15th and 16th-18th centuries**

The article present the research of the ancient town Shchekotyn and its Christian religious culture in 13th-15th and 16th-18th centuries.

Рецензії

Українські іконописці XV- XVII століть. Рецензія на наукову працю мистецтвознавця Лева Скопа “Маляр ікони Богородиця – Одигітрія з Мражниці”. - Львів “Логос”, 2009.

Світовій науково-мистецькій думці широко відомо іконописні твори Ростово-Суздальської Русі XIII-XIV століть, в подальшому Московської держави XV-XVII століть, та Російської імперії XVIII-XX століть внаслідок широкої репрезентації цих мистецьких творів, які не потребують детального висвітлення, оскільки відомі широкому колу істориків та мистецтвознавців по широкому історико-мистецькому вивченню у всіх епохах.

В цей же час українське іконописання, українські іконописці не вивчалися з точки зору світової чи високомистецької європейської спадщини. Вони, як бачимо із монографії Лева Скопа “Маляр ікони Богородиця - Одигітрія з Мражниці”, давно вже чекають воскресіння із забуття.

І дійсно, якщо розглянути історію іконописання, то вона на українська землях відома ще з епохи Візантійського та Велико-Моравського впливу в VI-X століттях. В подальшому іконописання відоме із літописів в епоху Київської Русі (X-XIII ст.), яке принесло славу українському малярському мистецтву, заснувало плеяду прекрасних малярів-іконописців, мистецькі традиції яких з бурхливої мистецької епохи Київської Русі перейшли в наступні епохи, зокрема в малярську епоху XIV- XV та XVI століття, які професійно розпочав вивчати визначний дослідник українського іконопису, старший викладач Львівської державної Академії мистецтва та архітектури, Лев Скоп.

Як бачимо із його монографії “Маляр ікони Богородиця - Одигітрія з Мражниці”, яка започаткувала серію “Українські Іконописці”, її автор Лев Скоп, на високому професійному рівні знає українське іконописання минулих епох, їх історичний та мистецький розвиток на території України.

Слід наголосити, що Лев Скоп у своєму дослідженні є тонким знавцем регіонального українського мистецтва, зокрема західно-українського. У своїй монографії “Маляр ікони Богородиця - Одигітрія з Мражниці”, він концентрує увагу на еволюції дрогобицького церковного малярства XV-XVI століть. Як наголошує дослідник, церковне малярство на Дрогобищині в XV першій половині XVI століттях невіддільно пов’язане з церковним

мистецтвом давнього українського міста епохи Київської Русі де Дрогобич займає поважне місце в системі української міської культури. Збережені пам'ятки архітектури та станкового малярства, а також твори прикладного мистецтва були виконані безпосередньо для храмів міста, тому власне на прикладі релігійного мистецтва Дрогобиччини можна простежити еволюцію українського іконопису упродовж століть, починаючи з XIV-XV по XVIII-XIX століття. Автор також намагається прослідкувати розвиток мистецького іконопису Північно-Східної XIV-XV та Московській Русі в XVI-XVIII століттях, провести певні паралелі розвитку, хоча недостатньо концентрує увагу на цій проблемі. Хоча автор і робить висновки, що високопрофесійний рівень іконопису Дрогобиччини не уступає іконописцям школи Рубльова, та наступників що робить працю Лева Скопа “Маляр ікони Богородиця - Одигітрія з Мражниці” цінною для порівняльного вивчення іконописного мистецтва України XIV-XV-XVIII століть та Росії.

Слід наголосити, що Лев Скоп фрагментарно наголошуючи про збереження пам'яток давнього іконопису в Україні наголошує на відмінності творів давнього церковного малярства, яке розвивалося в Росії на протязі п'ятсот років від розвитку Галицького іконописання. Однак в своїй монографії “Маляр ікони Богородиця - Одигітрія з Мражниці”, Лев Скоп більше ніде не провоть паралелей розвитку іконописання в Україні та Росії. Він всеціло концентрує своє дослідження на еволюції іконопису на Дрогобиччині починаючи з XV століття.

Дослідник звертає свою увагу на найбільш ранніх творах іконопису, які були виконані безпосередньо для дрогобицьких церков, зокрема на іконі з церкви Воздвиження Чесного Хреста – чин “Моління” кінця XV століття. На думку дослідника, її автор високоосвічена людина, яка прагнула продовжувати своє національне церковне мистецтво. Вона творила мистецтво у Дрогобичі, аналогів якого немає в художніх осередках як на Балканах так і в Східній Європі, зокрема в Росії. Слід наголосити, що ікони цього талановитого майста відомі в Галичині, зокрема в Белзі у іконстасі. Такі іконостаси, наголошує Лев Скоп, як іконнне мистецтво Дрогобиччини XV століття, притаманне для всієї Західної України тієї епохи.

Наступною іконою, яку розглядає Лев Скоп є храмовав ікона з церкви Воздвиження Чесного Хреста, яка створена професійним

галицьким маляром на початку XVI століття. Автор цієї ікони теж належав до іконописної школи, що була на теренах Перемишльської єпархії із якої вийшов і автор ікони XV століття. Як вважає у своїй монографії “Маляр ікони Богородиця - Одигітрія з Мражниці”, Лев Скоп, серед чисельних творів візантійського і поствізантійського мистецтва навіть близько не має подібної композиції ікони з таким сюжетом, як на дрогобицькій пам’ятці. Талановитий український іконописець, вважає Лев Скоп, виконав рідкісну монументальну композицію, розділивши твір на три паралельні реєстри. Майстер цієї ікони в широкому діапазоні використав характер предметів з оточуючого його середовища, що є типовим, в сакральному мистецтві середньовічної Європи, до творчих спрямувань яких тяготіла перемишльська малярська школа. Однак слід наголосити, зауважує Лев Скоп, що дрогобицькі ікони насичені гамою чітко виражених кольорових персонажей, які притаманні часу Костянтина, однак у них яскраво виражені національні ознаки стародавньої Галичини, що підкреслено малярами в ядрі образів. Твори, однак не зациклині тільки суто місцевим колоритом, вони вселенські чи відбивають свою велич європейськістю, зокрема ікона “Воздвиження” XVI століття з дрогобицької церкви, як вважає Лев Скоп, цілком могла би прикрашати одну з кращих церков православної Європи.

Таким чином ми бачимо, що в XV столітті, наголошує Лев Скоп у своїй монографії “Маляр ікони Богородиця - Одигітрія з Мражниці”, українське малярське мистецтво було одним із визначних у мистецькій системі іконописання в Європі.

Як бачимо із дослідження Лева Скопа, ікона в XVI столітті займала особливе місце в історії української культури, оскільки на території України розпочинається доба національного відродження, яка пов’язана з процесами, що проходили в цей час у Центральній Європі. Зростання популярності державницьких ідей серед українського народу, спричинило до заснування авторитетних осередків освіти та культури, таких як Львівська Ставропігія та Острозька академія. Особливі зміни відбулися і в церковному малярстві, де автори прагнули наголосити, передусім на національних особливостях.

Як наголошує в своїй монографії “Маляр ікони Богородиця - Одигітрія з Мражниці”, Лев Скоп, українські іконорписці, синтезуючи мистецькі та стилеві напрями, що панували в культурі

тогочасної Центральної Європи, опираючись на національне церковне мистецтво й переосмислюючи творчі надбання доби Київської Русі X-XII століть та епохи Української держави XIII-XIV століть, опираючись на традиції XV століття, створили у XVI столітті пам'ятки, які, безперечно, є феноменом в контексті інших національних культур Європи, цей передусім слід вілнести у користь Самбірської школи другої половини XVI століття, яка зберігаючи традиції та досвід українського іконопису, вибрала в себе риси та ідеали Західної Церкви, тому у малярському мистецтві цієї школи простежується поствізантійська традиція, яка притаманна всім візантійським малярським школам, що притерпіли західноєвропейський малярський вплив. Такий стиль написання ікон, на думку автора монографії “Маляр ікони Богородиця - Одигітрія з Мражниці”, Лева Скопа, стає закономірним в XVI столітті в Європі, він утверджується і в Західній Україні, яскравим виразником якого є Самбірська школа іконопису другої половини XVI століття.

Порівняльний аналіз малярства Західної України з розвитком малярства в Східній Європі, наголошує дослідник, виднопо іконах в Твері (Росія), де намагалися притримуватися рівня малярства греко-московського іконопису XV століття, однак ці подражання не завжди були вдалими. Подібні тенденції спостерігаються і в іконописі тогочасного Пскова, що бачимо хоча б на іконах Деісусного чину, що зберігаються і історико-архітектурному заповіднику Пскова. Тоді ж в останній чверті XVI століття у Центральній Росії виникли художні осередки, де були створені пам'ятки (знаходяться в музею Переяслава-Залеського), які відрізняються від стилю Самбірської школи. Слід наголосити, що іконопис Північної Росії був наділений гнітючими чорними тонами, яке поширилося по всіх містах та художніх осередках Росії. У порівнянні з таким іконописом, наголошує Лев Скоп, церковне малярство Самбірської школи XVI століття є значно урочистішим та фаховішим. Найбільш близьким, на думку дослідника, традиції самбірських митців близькі до Несебрської школи (Болгарія) іконопису кінця XVI століття. Слід наголосити, що малярі із Самбора, зокрема Федуска та його учні зробили великий малярський поступ на українських землях, передусім базуючись на традиціях галицького церковного малярства Київської Русі та Українського королівства XIII-XIV століть, вони утворили власну школу галицького церковного малярства, яка

широко розвинулась в XV-XVI століттях і по суті протистояла і не уступала західноєвропейським творам, зокрема творам польської релігійної культури. Творчий доробок цієї школи, є яскравий мистецький спадок високого рівня української національної культури, яка продовжувала розвиватися і еволюціонувати з епохи Київської Русі.

До таких високого рівня мистецьких творів, на думку дослідника Лева Скопа, належать твори маляра ікони Богородиця - Одигітрія з Мражниці кінця XVI століття, історію якої яскраво висвітлив у своїй монографії дослідник. Ікона з Мражниці, постає своєрідною не типовою пам'яткою, у якій прослідковується вплив грецьких персонажів, які ще відомі в XV-XVI століттях як в грецькому так і в галицькому іконописі. Слід наголосити, що схожа ікона з Печельчі є тільки в історичному музеї у Сяноку (Польща). Як вважає Лев Скоп, автор цієї ікони бездоганно знав сучасне його часу високопрофесійне церковне мистецтво, як поствізантійське так і загальноєвропейське і західне церковне малярство, що робить його твір безцінним шедевром українського мистецтва кінця XVI-початку XVII століття.

В плані всесторонніх характеристик ікон, таких як: “Страсти Христові”, кінця XVI століття з Ільника, ікони “Спас нерукотворний” кінця XVI століття із Зубриці, Рибкова та Раневич, ікони “Розп’яття” з Турківщини, ікони “Святого Василя Великого” з церкви Архангела Михаїла з села Рикова, ікона “Святого Миколая з Житієм” кінця XV століття зі села Рихтичі, ікона “Христос у Славі”, кінця XVI століття з с.Лішні, мистецтвознавець Лев Скоп наголошує, що ці ікони зберігають у собі типи композицій, які з’явилися у візантійській культурі орієнтовно у VI столітті н. е. в період найбільшого піднесення могутності Візантійської імперії, коли її мистецтво досягло свого апогею і почало диктувати напрямки церковної образотворчості практично всім народам Європи і християнської Азії. Уже в цей час у Візантії почали проходити серйозні зміни ідеалів пізнєоелліністичного світобачення, релігії та відповідно мистецтва, на ідеали мистецтва Близьк Сходу, що базувалося виключно на символіко-алегоричних системах, на відміну від програм пізнєоантичної проримської культури. Основною догмою цих змін стало послідовне складання візантійської художньої системи, ціль якої – створення Землі як образу небесного світу. В теоретичному плані на створення такої системи провідний вплив

мали отці Східної Церкви, що виложено в теоретичні праці Псевдо-Діонісія, Ареопагіта. Головиними у творах цих теологів стають поняття “піднесеного” і “образа”. Виходячи з протилежності земного й небесного, християнські автори звертались до ірраціональної сфери людської психіки. У авторів Ареопагітика – це поняття вперше пов’язане з ідеєю строгої космічної орієнтації східнохристиянського мистецтва на відродження нереального та зрадливого, але вічновозвеличеного поверх реального архитипу. Зберігаючи в основі вищезгадане філософське трактування, вважає мистецтвознавець, Лев Скоп, ми бачимо, що починаючи з епохи каролінгів до часу пізньої готики, візантійська церковна культура Східної Європи утотожнюється з приходом конкретної епохи та особи, так наприклад певний відлік і ріст мистецтва відбивається від видатного іконописця Феофана Грека. Найдавніші пам’ятки такого типу, які тотожні з візантійськими, датуються зламом XIV-XV століть, 1405 роком, і знаходяться в Благовіщенському соборі Московського Кремля (Росія). Цілком можливо, що під впливом візантійської школи майстрів створювалися й малярська структура Самбірської школи. Цілком можливо, наголошує Лев Скоп, що власне у той час, коли створювалися ці ікони, процвітала доба популярності такої композиції у іконописців, що видно на створених іконах Перемишльської Єпархії.

Детально аналізує Лев Скоп у своїй монографії “Маляр ікони Богородиця - Одигітрія з Мражниці” твори маляра ікони “Богородиця-Одигітрія з Мражниці” початку XVII століття, зокрема ікони намісного ряду початку XVII ст. із церкви святого Іллі с.Монастиря Лішнянського, Праздничковий ряд початку XVII ст. зі Сколе, ікону “Св. Миколай та Св. Стефан” поч. XVII ст. із с. Медвежа (Дрогобиччина), фрагменти чину моління та пристоячі з іконопису невідомого храму(ІМС), ікану Покрова” із церкви Архангела Михаїла с. Медвежа, напристольну, двосторонню ікону поч. XVII ст. “Богородиця-Одигітрія” та “Кузьма і Дам’ян із с.Єзупіль, і робить висновки, що митець запозичив, як творчий спадок старшого покоління українських митців XV-XVI століть, так і запозичив популярні тоді в Європі мотиви стилю маньєризму, арабескові мотиви. Особливо, наголошує Лев Скоп, автору були відомі особливості прикладного мистецтва, яке було поширене в країнах Європи в останній чверті XVI початку XVII століття. Також в комплексі цих ікон проглядається і балкано-

грецьке мистецтво, яке також є і в аналогічних російських пам'ятках. Безсумнівно, наголошує дослідник, що всі вищепроаналізовані мистецькі твори, є шедеврами галицького малярства і сьогодні стоїть проблема в їх каталогізації і постановка в окремих високомистецький рівень у контексті іконописних культур Східної та Центральної Європи.

Завершує мистецтвознавець Лев Скоп свою монографію “Маляр ікони Богородиця - Одигітрія з Мражниці” всестороннім аналізом іконостасу та розписів у ньому церкви Воздвиження в Дрогобичі, перше датування якого розпочинає з XV століття, а остаточне становлення датує 1636 роком, першою половиною XVII століття.

Підсумовуючи дослідження іконостасу церкви Воздвиження у Дрогобичі, дослідник наголошує, що він є цікавим витвором українського прикладного мистецтва багатьох поколінь і тісно пов'язаний з аналогічними витворами, які є в культурі народів Східної Європи, які сповідують ідеали Східної Церкви. Даний іконостас показує настільки фахово малярі підійшли дого поступового розпису, що родить його визначною пам'яткою монументального живопису, яка є взірцевим прикладом мистецтва доби українського відродження.

У висновок аналізу монографії Лева Скопа “ “Маляр ікони Богородиця - Одигітрія з Мражниці”, рекомендуємо її до широкої апробації, фахівцями мистецтвознавцями з перспективою подальшого захисту кандидатської дисертації по вищепробованій темі.

Монографії Лева Скопа “Маляр ікони Богородиця - Одигітрія з Мражниці” рекомендуємо як посібник для вивчення історії українського мистецтва у вищих науково-освітніх, мистецьких закладах України, інших науково-освітніх закладах української діаспори, науково-просвітницьких організаціях, які спеціалізуються у вивченні проблем пов'язаних з вивченням українського мистецтва, українського іконопису.

Своєю рецензією утверджуємо, що весь проаналізований нами фактологічний матеріал монографії мистецтвознавця Лева Скопа “Маляр ікони Богородиця - Одигітрія з Мражниці” є унікальним дослідженням і вагомим вкладом в вивчення вищезначеної проблеми. монографії “Маляр ікони Богородиця - Одигітрія з Мражниці”.

**Рецензія на наукову працю кандидата історичних наук,
доцента Вадима Артюха “Археологічні пам’ятки
Львівського музею історії релігії”. - Львів “Логос”, 2016.**

Рецензована праця “Археологічні пам’ятки Львівського музею історії релігії”, в якій її автор, кандидат історичних наук, старший науковий співробітник Львівського музею історії релігії Вадим Степанович Артюх постає, як визначний фахівець, дає всі підстави наголошувати, що вона зробила великий вклад в розвиток наукового музезнавства.

В ній автор із сукупності проаналізованих 50 тисяч музейних предметів, які складаються з 20 - ти груп фондкових колекцій, виділяє одну групу “Археологія”, яка налічує понад 6 тисяч одиниць збереження, та створює єдиний системний каталог під назвою “Археологічні пам’ятки Львівського музею історії релігії”.

Праця складається із Вступу, трьох розділів, списку використаної літератури та ілюстрацій. Дослідник пропонує дирекції, науковцям Львівського музею історії релігії добре згруповану колекцію археологічних старожитностей, шляхи яких до надходження у Львівський музей історії релігії були з різних території України та країн, зокрема таких, як Франції, Австрії, Чехії, Словіаччини, Польщі, Росії, Узбекистану.

Дослідник укладаючи каталог “Археологічні пам’ятки Львівського музею історії релігії” вірно поділив їх на дві частини: геологічні та археологічні, віднісши до першої предмети найдавніших періодів, що стосується розвитку життя на землі до появи людини, а до другої найбільш значні археологічні старожитності, які відносяться до історії людства, стародавніх цивілізацій і пов’язаних з ними релігійними віруваннями, починаючи від кам’яної доби і закінчуючи епохою середньовіччя XIV – XVII століть.

Серед знахідок які укладені в каталог є знаряддя праці, бойова зброя, посуд, предмети культового призначення, прикраси, монети, скульптура тощо.

Всі археологічні старожитності каталогу “Археологічні пам’ятки Львівського музею історії релігії”, включають в себе окрім місцевих знахідок, що є в експозиціях і фондах і репрезентують археологічні культури регіонів України: Прикарпаття, Подніпров’я, міст Північного Причорномор’я, також археологічні культури стародавнього Єгипту, Фінікії,

Греції, Риму, Візантії які надійшли з приватних колекцій минулого й позаминулого століть.

В Каталозі вірно зафіксовані археологічні старожитності, які показують зародження та розвиток великої епохи християнства, зокрема різноманітні, які ще потребують подальшого наукового вивчення, предмети культового призначення.

Укладач каталогу “Археологічні пам’ятки Львівського музею історії релігії” пропонує для вчених велику кількість археологічних пам’яток, які проливають світло на становлення музейної справи у Львові, що досконало проаналізовано у розділі “З історії приватного та маузейного колекціонування археологічних старожитностей у Львові на протязі XIX – XX століть”.

У розділі “Загальна характеристика археологічних знахідок Львівського музею історії релігії” автор наголошує, що археологічна збірка Львівського музею історії релігії нараховує більше 6000 одиниць збережених експонатів різних епох. Всесторонньо проаналізувавши їх, автор висловлює подяку співробітникам музею, вченим-археологам, приватним особам, які сприяли створенню археологічної колекції музею.

Укладач каталогу вірно подає археологічні старожитності згідно з розвитком археологічних епох та культур, характеризуючи детально кожну знахідку, що є дуже важливим для подальших археологічних досліджень та наукових узагальнень при висвітленні археологічної культури тієї чи іншої археологічної епохи.

Завершує каталог “Археологічні пам’ятки Львівського музею історії релігії”, як це вимагає наукове видання, згідно алфавіту поданих джерел, список використаної літератури.

До недоліків роботи Артюха Вадима Степановича, слід віднести відсутність ілюстративного забезпечення та кожного археологічного артефакту каталогу, та відсутність повного каталогу фото - археологічних джерел, які б доповнювали подані й згруповані в каталог епохи. Однак відсутність повного ілюстративного матеріалу та фотографій всіх археологічних джерел не є великим недоліком у виконанні наукового завдання та розкриття теми каталогу “Археологічні пам’ятки Львівського музею історії релігії”, оскільки детальніше вчені можуть оглянути їх в експозиціях та фондах музею.

Слід наголосити, що наукова праця, “Археологічні пам’ятки Львівського музею історії релігії” та, її узагальнюючі висновки, можуть бути використані в археологічних науково-дослідних організаціях, Музеях, археологічних науково-культурних товариствах, інститутах, зокрема таких, як відділі Археології Інституту Українознавства НАН України, Інституту Археології НАН України, кафедрах археології, українознавства і т. д.

Каталог “Археологічні пам’ятки Львівського музею історії релігії” так ретельно укладений кандидатом історичних наук, старшим науковим співробітником Львівського музею історії релігії” Вадимом Артюхом, дасть можливість вченим швидко ознайомитися з всіма археологічними пам’ятками, що згруповані в Львівському музею історії релігії. Такий каталог також стане у нагоді вченим, які займаються аналогічними дослідженнями в інших європейських країнах, зокрема в: Польщі, Румунії, Молдавії, Росії, Білорусі і т. д.

В цілому наукова праця “Археологічні пам’ятки Львівського музею історії релігії”, відповідає основним вимогам, наукового дослідження і рекомендується відділом українознавства Українського державного університету міста Москви до публікації й ознайомлення та в подальшому апробацією та презентацією широкою міжнародною науковою громадськістю на черговій Міжнародній науковій конференції “Історія релігій в Україні”.

Наукова праця Вадима Артюха “Археологічні пам’ятки Львівського музею історії релігії”, слугуватиме Львівському музею історії релігії не тільки в якості науково - методичного посібника, а також для вдосконалення методики проведення екскурсій екскурсоводами Львівського музею історії релігії з вище апробованої проблеми.

Висновок

Наукова праця академіка Академії Наук Вищої Школи України, доктора історичних наук, професора, директора Інституту Східної Європи та завідувача Кафедри Українознавства Віктора Ідзя “Наукові дослідження на Львівщині в 2009-2019 роках” вперше засобами сучасної історичної науки зробила глибокий, фактологічний аналіз письмових, археологічних, лінгвістичних та топографічних джерел, більшість яких, під таким кутом зору досліджувала стародавній печерний язичницький та ранньохристиянський комплекс в селі Страдч, стародавнє місто Щекотин у Львівській області в 2009-2019 роках.

У праці “Наукові дослідження на Львівщині в 2009-2019 роках” концентрувалася увага на розвитку язичницьких та християнських традицій на території Львівщини.

На працю “Наукові дослідження на Львівщині в 2009-2019 роках” була опублікована “Рецензія на наукову статтю доктора історичних наук, професора, академіка Віктора Ідзя “Стародавній печерний комплекс в селі Страдч Яворівського району Львівської області, його язичницькі та християнські традиції” київського вченого, доктора філософських наук, професора, академіка Академії Наук Вищої Школи України Миколи Недюхи, а також авторські рецензії на наукові праці львівських вчених Лева Скопа “Маляр ікони Богородиця – Одигітрія з Мражниці” та кандидата історичних наук, доцента Вадима Артюха “Археологічні пам’ятки Львівського музею історії релігії”, які пов’язані з історією та релігійною культурою Львівщини.

Наукове видання

Віктор Ідзьо

Наукові дослідження на Львівщині в 2009-2019 роках

Видання II, 2020р.

На обкладинці:

- 1.Печерний язичницький та ранньохристиянський комплекс в селі Страдч Яворівського району Львівської області.**
 - 2.Стародавня церква з давньоукраїнського міста Щекотина на Жовківщині, старожитності з давнього Щекотина.**
- «Видавництво Інституту Східної Європи», 2020р.**

Подано до друку 23.11.20 р.

Підписано до друку 24.11.20 р.

Формат видання 60/ 84 1/16.

Папір офсетний. Умовн.друк.арк.10,25

Зам.55. Тираж 300 шт.

Віддруковано в друкарні видавництва

«Інституту Східної Європи».

м.Львів, вул. Т. Цюклера, 9,

тел. (0344) 278-91-29.

E-mail:ukrainoznavezz@ukr.net

www.easterneurope.nethouse.ua

Інститут Східної Європи Eastern-European Institute

Віктор Ідзьо

Наукові дослідження на Львівщині в 2009-2019 роках

Львів, «Видавництво Інституту Східної Європи», 2020р.

Інститут Східної Європи
Eastern-European Institute

Віктор Ідзьо

НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ НА ЛЬВІВщині В 2009-2019 РОКАХ

